

2 KRONIKA 69

2021

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

6. junija 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2021

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Marija Auersperg Attems: Niša z visečim cvetličnim loncem in sadeži,
1849, zasebna last (© Christie's London)/ Maria Auersperg Attems: A niche with a hanging flower pot and
fruit, 1849, private collection (© Christie's London)

Na zadnji strani/ Back cover: Dominik Francišek Kalin von Marienberg: Rodovnik rodbine Porcia, 1677,
Landesmuseum für Kärnten (foto: K. Allesch)/ Dominic Franz Kalin von Marienberg: Family tree of the
House of Porcia, 1677 Landesmuseum für Kärnten (Photo: K. Allesch)

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik, Gojko Tica, Bernarda Županek:	Rimski sod z napisom s Cimpermanove ulice v Ljubljani.....	201
Martin Bele:	Limbuš in Limbuški med 12. in 14. stoletjem	215
Boris Golec:	Poslednja volja začetnika rodu kranjskih Valvasorjev. Oporoka polihistorjevega deda Hieronima iz leta 1602	229
Polona Vidmar:	Rodovnik Auerspergov s Turjaka ter rodovniki genealoga in historiografa Dominika Frančiška Kalina von Marienberga za dvorno plemstvo	239
Miha Šimac:	»Svetnik ljubljanskega kongresa«. Paberki o abbéju Inglesiju (pribl. 1795–1825)	267
Marija Terpin Mlinar, Miha Kosmač:	Razvoj in organizacija protipožarnega varstva na Idrijskem pred letom 1890.....	281
Metoda Kemperl:	Arhitekt Janez Pečnik (Hans Petschnig) in njegovo delo za lavantinsko škofijo.....	295
Ludvik Mihelič:	Baltazar Bartol – duhovnik, nabožni pisatelj in homeopat.....	319
Luka Cerar:	»Čez noč je postal Gassner Anglež, Glanzmann pa švicarski Italijan.« Sekvestracija Bombažne predilnice in tkalnice v Trziču leta 1919	329
Klemen Kocjančič:	Bled v času nemške okupacije med drugo svetovno vojno (1941–1945).....	341
Tina Košak:	Slike iz plemiških zbirk na Slovenskem na mednarodnem umetnostnem trgu: nekaj novih primerov	353

Po razstavah

Spletna razstava Preobrazbe mesta. Slovenska Bistrica med 18. stoletjem in letom 2020 – njeni ljudje in podobe trgov, ulic in stavb (<i>Simona Kostanjšek Brglez</i>)	373
---	-----

Jubilej

Univerzitetni profesor dr. Franc Rozman skozi oči študenta ob njegovi 80-letnici (<i>Tomaž Ivešič</i>)	381
Akademik Peter Štih – <i>sexagenarius</i> (<i>Marko Štubec</i>)	383

Ocene in poročila

Frederic Chapin Lane: Benetke. Pomorska republika (<i>Ignacij Voje</i>)	385
Mojca Šorn: Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med Veliko vojno (<i>Ignacij Voje</i>)	388
Nadja Terčon: Sava & Jolanda. Prvi slovenski in jugoslovanski pomorščakinji. Ženske in morje ter vstop Slovenk v moški svet pomorskega poklica (<i>Ljudmila Bezlaj Krevel</i>)	390
Hanns Christoph Herberstein: So war's. Erinnerungen aus meinem ziemlich bewegten Leben (<i>Matjaž Grahornik</i>)	392
Sodraških 800. Monografija ob 800-letnici prve pisne omembe Sodražice (<i>Bogdan Kolar</i>)	395

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 75.047(497.4)"1939/1945"
379.824-058.12(497.4)

Prejeto: 21. 4. 2021

Tina Košak

doc. dr., znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana in Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor
E-pošta: tina.kosak@zrc-sazu.si

Slike iz plemiških zbirk na Slovenskem na mednarodnem umetnostnem trgu: nekaj novih primerov

IZVLEČEK

V pričujočem prispevku je predstavljen izbor umetnin iz plemiških zbirk na Slovenskem, ki so – z izjemo ene – državne meje prečkale bodisi med drugo svetovno vojno ali po njej, za njimi pa so se zabrisale sledi, vse dokler se niso pojavile na mednarodnem trgu umetnin. Pet slik stroki in širši javnosti predstavljamo prvič, avtorica uvaža dve novi atribuciji, nadgrajeni so opusi treh na Kranjskem delujočih slikarjev. Prispevek podaja teze o izvoru in analizira poti obravnavanih umetnin pred prodajo. V večini primerov gre za samoiniciativne umike plemiške dediščine pred uničenjem in zaplembami, prenose ob selitvah ter poznejše prodaje v tujini.

KLJUČNE BESEDE

Plemiška dediščina, zbirke, slikarstvo, dražbe, provenienca, Slovenija, druga svetovna vojna, umiki umetnin, izvozi, Auersperg, Apfalter, Cobenzl, Mayer, Wurmbrand-Stuppach Georgievič, Peter Auwercx, Marija Auersperg Attems, Janez Potočnik

ABSTRACT

PAINTINGS FROM ARISTOCRATIC COLLECTIONS IN SLOVENIA ON INTERNATIONAL ART MARKET: SOME NEW CASES

The article discusses a selection of artworks from aristocratic collections in Slovenia which, all except for one, crossed the state borders either during or immediately after the Second World War and only recently resurfaced on international art market. Five artworks are presented for the first time, supplementing the oeuvres of three painters active in Carniola and providing a closer insight into their origins in aristocratic residences and provenance prior their sales. Most of the paintings discussed in the article were transferred as to safeguard them before war plunder and post-war confiscations or exported at the time of the immigration from Slovenia, and subsequently self-initiatively sold abroad.

KEYWORDS

Aristocratic heritage, painting, collections, auctions, provenance, Slovenia, Second World War, safeguarding artworks, art export, Auersperg, Apfalter, Cobenzl, Mayer, Wurmbrand-Stuppach Georgevič, Peter Auwercx, Marija Auersperg Attems, Janez Potočnik

Neugoden družbeni in ekonomski položaj plemstva na Slovenskem po razpadu Habsburške monarhije¹ leta 1918 je povzročil njegovo izseljevanje in prodajo premoženja, vključno s predmeti umetnostne dediščine.² Stanje sta poleg splošne ekonomske krize od druge polovice dvajsetih let 20. stoletja dalje izrazito poslabšali avtokratska politika Kraljevine Jugoslavije in druga svetovna vojna. V raziskavah premikov (plemiške) umetnostne dediščine smo se doslej posvečali predvsem razprodajam in izvozom v obdobju med svetovnima vojnoma ter medvojnimi in, sporadično, povojnim zaplembam,³ manj pozornosti pa je bilo v dosedanjih študijah posvečene samoiniciativnim umikom umetnin pred uničenjem in zaplembami, prenosom ob selitvah ter poznejšim prodajam v tujini.

V pričujočem prispevku je predstavljen izbor umetnin z gradov na Slovenskem, ki so – z izjemo ene – državne meje prečkale bodisi med drugo svetovno vojno ali po njej, za njimi pa so se zabrisale sledi, vse dokler se niso pojavile na mednarodnem trgu umetnin. Pet od spodaj analiziranih del stroki in širši javnosti predstavljamo prvič, s čimer so nadgrajeni opusi treh na Kranjskem delujočih slikarjev.

Možnosti sistematičnega spremljanja umetnin in predmetov kulturne dediščine so se v zadnjih dveh desetletjih spričo globalizacije trgov umetnin in vzpostavitve spletnih portalov za sledenje prodajam bistveno izboljšale. Dostopnost podatkov, ki jih nudi svetovni splet, je že pred več kot desetletjem pripeljala tudi do odkritij in nakupov nekaterih umetnin iz slovenskega prostora na mednarodnem trgu. V začetku decembra 2006, le dobrega pol leta po zaprtju razstave o slikarju Almanachu,⁴ je Uroš Lubej na dražbi londonske avkcijske hiše Christie's odkril Almanachovo sliko *Krošnjar*, ki jo je Narodna galerija po daljših pogajanjih z novim lastnikom leta 2013 pridobila za stalno zbirko.⁵

Raziskave, ki so sledile odkritju *Krošnjarja*, so pokazale, da je bilo na mednarodnem trgu v zadnjih desetletjih na prodaj še nekaj umetnin, ki jih je še med svetovnima vojnoma v svoj objektiv med teren-skim delom v slovenskih gradovih ujel France Stele. Po *Alegoriji pomladi* Jeana de Saiveja, ki izvira iz nadvojvodske zbirke v Gradcu, leta 1933 pa je bila dokumentirana in fotografirana na gradu Ormož,⁶ je bila leta 2015 odkrita sled tudi za *Marijo z otrokom in liščkom*, pripisano Giandomenicu Tiepolu, ter *Možem s turbanom* Lorenza Baldissere Tiepola iz zbirke Ludvika viteza Gutmannsthala v dvorcu Novi Dvor pri Radečah,⁷ ki jo je Ludvikov sin Nikolaj leta 1926 prodal Ivanu Kregarju, ta pa jo je takoj zatem izvozil in prodal.⁸

Rednejše spremljanje mednarodnega trga je ponovno obrodilo sadove jeseni 2017, ko je Narodna galerija o prodaji slik *Krščanska ljubezen* ter *Cimon in Pero (Caritas romana)* iz serije slik Francesca Pittonija (1645–1724) iz nekdanje zapuščine knezov Windisch-Graetz v dvorcu Hošperk obvestil Enrico Lucchese.⁹ Narodna galerija se je na pobudo odzvala in pendanta sta bila pridobljena za galerijsko zbirko.¹⁰ Na zbirko domnevno štiriindvajsetih slik Francesca Pittonija različnih formatov iz dvorca Hošperk, ki so jo knezi Windisch-Graetzi med drugo svetovno vojno umaknili v Trst,¹¹ v prvih povojnih letih pa prodali tržaškemu antikvarjem, je prvi opozoril Decio Gioseffi v monografiji o beneškem slikarstvu 18. stoletja,¹² posamezna dela v zasebnih zbirkah v Italiji pa so bila kasneje večkrat omenjena in reproducirana, najceloviteje v monografiji France Zava Boccazzi.¹³

Almanachovo sliko, str. 274–279. Ko ga je Narodna galerija po daljših pogajanjih z novim lastnikom leta 2013 pridobila za stalno zbirko, se je izkazalo, da najverjetneje ni pogrešani pendant *Kmečke družine* iz zbirke baronov Janeza Adama in Volfa Adama Erberga v Stari Loki (pozneje v lasti Edvarda in Karla Strahla), ki je izginil ob prenosu iz Narodnega muzeja v Narodno galerijo leta 1946. Gl. Klemenčič, Kako je Krošnjar spet prikoštnaril, str. 7–8; Klemenčič, Almanachov Krošnjar; Komić Marn, *Strahlova zbirka*, str. 171, op. 1279.

⁶ Košak, Saivejeva *Alegorija pomladi*, str. 7–12.

⁷ Meke, Sliki iz kroga Giandomenica in Lorenza Tiepola, str. 823–834. Mož s turbanom je tudi po šestih letih od ponovnega odkritja še vedno na prodaj v galeriji Bohm Antiquitäten v Kölnu.

⁸ Košak, Slikarske zbirke v slovenskih gradovih, str. 590.

⁹ Galleria in Ponte Milano, dražba št. 717, 25. oktober 2017, lot. 717,845, <https://www.ponteonline.com/it/auctions/lot-details/401-717/>; <https://www.ponteonline.com/it/auctions/lot-details/401-845/> (10. 3. 2021).

¹⁰ Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 3530, NG S 3531. Krščanska ljubezen je bila julija 2021 predstavljena na spletni razstavi *Odmaknjena večina. Spletna razstava umetnin iz depojev Narodne galerije* (besedilo Michel Mohor).

¹¹ O tem, da so bili dragoceni kosi opreme umaknjeni na varno pred požigom gradu, po pričevanjih domačinov, gl. Trobič, *Še vedno na prepihu*, str. 182. Za selitev Windisch-Graetzov v Trst med vojno gl. tudi Žigon, *Grad Haasberg*, str. 66; Miladinović Zalaznik, *Nepartizanski odpor*, str. 653–654.

¹² Gioseffi, *Pittura Veneziana*, str. 97, op. 2.

¹³ Zava Boccazzi, *Pittoni*, str. 13, 25; Gl. tudi *Il Settecento goriziano*, str. 19; Rizzi, *Mostra*, str. 130–133, kat. št. 64–65.

¹ Za plemstvo in njegov položaj med svetovnima vojnoma v luči agrarnih in davčnih reform gl. zlasti Granda, *Razpad posesti*, str. 200–212; prim. Janša, *Agrarna reforma*, str. 175–176, 200–202; gl. tudi: Preinfalk, *Habsburško plemstvo in Slovenija*, str. 7–11; Preinfalk, *Habsburško plemstvo po letu 1918*, str. 181–206.

² O problematiki že Stele, *Iz konservatorskih spominov*, str. 25–26; Komelj, *Grad kot spomeniškovarstveni problem*, str. 13–32. Za kasnejše raziskave gl. naslednjo opombo.

³ Za prodaje in izvoze premične plemiške dediščine med svetovnima vojnoma gl.: Košak, *Slikarske zbirke v slovenskih gradovih*, str. 583–598; Komić Marn, *Strahlova zbirka*, str. 139–150; Komić Marn in Košak, *Zbirka Ladislava grofa Szapáryja*, str. 13–19; Komić Marn, »Če bo hotel muzej«, str. 83–110; Komić Marn in Košak, *New Markets. Za zaplembe gl. Lazarini, Slovenske grajske stavbe*, str. 738–746; Komić Marn, *Prispevek k rekonstrukciji*, str. 681–706; Komić Marn, *Usoda judovske premične dediščine*, str. 173–193; Iskra, *Usoda judovskih umetniških zbirk*, str. 147–171.

⁴ Ob razstavi je izšla monografija *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem*.

⁵ Christie's Old Master Pictures, str. 148 (lot 209). *Krošnjar* je bil prodan kot delo iz kroga Giacomina Francesca Cipperja, im. il Todeschini; gl. tudi Mihelj, *Na sledi za izgubljeno*

Slika 1: Razglednica z notranjščino dvorca Hošperk, odposlana 1927 (zasebna last, foto: Igor Sapač)

Med slovenskimi umetnostnimi zgodovinarji so o Pittonijevih slikah pisali France Stele, ki je domneval, da je bila serija naročena za balkonsko dvorano v dvorcu Hošperk,¹⁴ Ferdinand Šerbelj, ki je menil, da jih je naročil Janez Gašper grof Cobenzl,¹⁵ Katra Meke¹⁶ in Barbara Murovec, ki je Pittoniju pripisala in s Hošperkom povezala devet platen z mitološko in starozavezno motiviko, takrat še hranjenih v gradu Jama in Rojstni hiši Frana Gerbiča (danes Notranjski muzej Postojna, hrani Narodna galerija).¹⁷

Da sta za Narodno galerijo pridobljeni *Cimon in Pero* ter njen pendant *Krščanska ljubezen* pred vojno viseli v dvorcu, lahko sklepamo po pričevanju Janka Katerna v zapisu Albina Kjudra, ki poleg nekaterih drugih slik, ki se tematsko ujemajo z nekaterimi od ohranjenih Pittonijevih slik (tj. Samson, Salomonova sodba), kot posebej dragoceno delo v balkonski dvorani na Hošperku omenja tudi *Hčer, ki v ječi doji*

Slika 2: Francesco Pittoni: Junaštvo Mucija Scaevole, zasebna last (repro iz: Zava Bocazzi, Pittoni, Venezia 1979)

¹⁴ Stele, *Umetnost v Primorju*, str. 94.

¹⁵ Šerbelj, *Baročno slikarstvo*, str. 13–14, 149–150; Šerbelj, *Baročno slikarstvo* (2002), str. 25. Ker slik ni mogoče identificirati med popisi slik v leta 1770 pečatenem zapuščinskem inventarju lastnika dvorcev Hošperk in Logatec ter gradu Jama Karla Cobenzla, te domneve (glede na trenutno stanje raziskav za zdaj) ni mogoče potrditi, a niti kategorično zavrni.

¹⁶ Meke, *Beneško baročno slikarstvo*, str. 53–55.

¹⁷ Murovec, *Slike Francesca Pittonija*, str. 59–69.

Slika 3: Francesco Pittoni: *Mojzes tepta faraonovo krono*, zasebna last
(repro iz: Zava Bocazzi, Pittoni, Venezia 1979)

lastnega očeta, čeprav kot Dürerjevo delo.¹⁸ Prisotnost vsaj še dveh Pittonijevih del na Hošperku pa dokazuje fotografija interjerja na predvojni razglednici (sl. 1),¹⁹ na kateri lahko na levi steni dvorane zgoraj identificiramo zgolj delno v objektiv ujeti prizor *Mojzes tepta faraonovo krono*, pod njo pa Pittonijevo *Junaštvo Mucija Scaevole* (obe v zasebni lasti v Italiji, sl. 2–3);²⁰ slednje je bilo sredi petdesetih let v isti zbirki kot platni v Narodni galeriji.²¹

Auwerxova *Lisica pleni perjad* iz dvorca Lože pri Vipavi

Medtem ko ostaja naročnik (oziroma naročniki) Pittonijevih slik neidentificiran, odprto pa je tudi vprašanje, ali je s Hošperka (in morda drugih Windisch-Graetzovih notranjskih rezidenc) dejansko izviralo vseh štiriindvajset platen, je bilo mogoče pridobiti nekaj oprijemljivejših podatkov o sliki z upodobit-

vijo lisice med plenjenjem na Kranjskem delujočega flamskega slikarja Petra Auwerxa († 1715), ki je bila 24. junija 2015 na dražbi avkcijske hiše Dorotheum prodana zasebniku (sl. 4).²² Prizor s plenilko, ki je v kokošnjaku pokončala več ptic, v gobcu pa ima okrvavljenega purana, je pravo nasprotje mirnemu ozadju z leseno ogrado. Avtorstvo slike opredeljuje signatura na podstavku v desnem kotu slike *P.^{tro} Auwercx. f. it 1713* (sl. 5), ki izpričuje tudi čas nastanka dela.

Peter Auwerx je na Kranjskem prvič izpričan leta 1703, ko je bil kot cenilec slik, grafik in knjig prisoten pri inventarizaciji zapuščine pokojnega stanovskega kolega in rojaka Ludwiga de Clericka.²³ Za De Clerickom je leta 1706 prevzel tudi mesto deželnega slikarja.²⁴ S soprogo Zanetto (Johano) sta se na Kranjskem dobro ustalila, tu so se jima rodili štirje otroci, ki so bili krščeni v stolnici sv. Nikolaja.²⁵ Če gre verjeti Janezu Gregorju Dolničarju, je bil Auwerx, oziroma »Peter Owereg«, kot ga je poimenoval

¹⁸ Kjuder, *Zgodovinski mozaik Primorske*, str. 463. Gl. tudi Žigon, *Grad Haasberg*, str. 28–30; Murovec, *Slike Francesca Pittonija*, str. 64, op. 24.

¹⁹ Za fotografijo razglednice v zasebni lasti se zahvaljujem Igorju Sapaču.

²⁰ Gl. Zava Bocazzi, *Pittoni*, str. 16–17, 25, sl. 5, 7.

²¹ Gioseffi, *Pittura Veneziana*, str. 93; Šerbelj, *Baročno slikarstvo*, str. 148.

²² Dorotheum, *Old Master Paintings*, 24. 6. 2015, lot. 30, <https://www.dorotheum.com/en/l/2676316/> (13. 3. 2021).

²³ Lubej, *Prispevki k biografijam*, str. 42. O slikarju tudi Lubej, *Slikar Almanach*, str. 23; Lubej, *Justus van der Nypoort*, str. 10; Murovec, *Auwerx*, str. 317.

²⁴ Lubej, *Prispevki k biografijam*, str. 42.

²⁵ Murovec, *Netherlandish Painters in Ljubljana*, str. 177; gl. tudi Lubej, *Prispevki k biografijam*, str. 42 (op. 47).

Slika 4: Peter Auwercx: *Lisica s plenom*, 1713, iz dvorca Lože pri Vipavi, zasebna last (© Dorotheum, Wien)

Slika 5: Peter Auwercx: *Lisica s plenom*, iz dvorca Lože pri Vipavi, zasebna last, detajl s signaturo in letnico (© Dorotheum, Wien)

v popisu slik v ljubljanskih cerkvah v svojih *Annales urbis Labacensis*, »Antwerpenčan« in »slavni slikar«, umrl pa naj bi 13. februarja 1715.²⁶

Po navedbah v zapušinskih inventarjih sodeč, je Auwercx za kranjsko plemstvo slikal dekorativne profane prizore, dokumentirane so zlasti marine in krajine.²⁷ Za edino zanesljivo njegovo delo je doslej

²⁶ Steska, *Slike v ljubljanskih cerkvah*, str. 51, 53 (za transkripcijo originala Meke, *Beneško baročno slikarstvo*, str. 428); Steska, *Dolničarjeva ljubljanska kronika*, str. 15.

²⁷ Lubej, *Slikar Almanach*, str. 23; Lubej, *Justus van der Nypoort*, str. 10 (op. 28).

veljala v Dolničarjevem popisu izpričana in signirana oltarna slika *Smrt sv. Uršule*, ki jo je leta 1711 naslikal za ljubljanske uršulinke in zanjo prejel 30 goldinarjev.²⁸ Kot avtorska replika mu je bila pogojno pripisana identična in v isto leto datirana *Smrt sv. Uršule* na Verdu,²⁹ kot morebitni avtor pa je bil omenjen tudi v zvezi s portretom Janeza Adama barona Erberga z družino (Loški muzej, Škofja Loka).³⁰

Prek Dorotheuma prodano platno *Lisica pleni perjad* je za slovensko umetnostno zgodovino pomembno ne le zato, ker je glede na datacijo slika zagotovo nastala na Kranjskem, marveč tudi zaradi signature, ki ga opredeljuje kot drugo zanesljivo Auwercxovo delo in kot edino zanesljivo njegovo sliko, ki je nastala za zasebno plemiško rezidenco. Slikar se je na platno podpisal kot *P^{tro}*, torej Pietro, kar poleg imena njegove soproge in slogovnih značilnosti njegovih del govori v prid tezi, da je, preden je prispel na Kranjsko, bival v Italiji oziroma na Beneškem.³¹ Medtem ko so bili na sliki sv. Uršule prepoznani beneški vplivi,³² je značaj prizora z lisico v kokošnjaku izrazito severnjaški in kaže tesne paralele s sodasnimi deli upodobitev plenjenja perjadi in ptičjih preprirov izpod čopičev na Flamskem delujočega nizozemskega slikarja Adriaena de Grijefa (1657–1722) in Antwerpenčana Davida de Conincka (1644–1701/1705); slednji se je v zadnjih letih 17. stoletja mudil tudi na Dunaju.³³ Lisičino plenjenje kokoši in puranov je v flamskem slikarstvu pogost motiv, ob koncu 17. stoletja so k njegovi priljubljenosti verjetno prispevale tudi La Fontainove basni o lisici,³⁴ s katerimi sicer Auwercxove slike zaradi odstopanja od vsebine ne moremo neposredno povezati.

Podatkov o starejši provenienci Auwercxovega platna dražbena hiša ni imela, prav tako njeni starejši provenienci na sled dolgo nisem prišla avtorica pričujočega prispevka, ki sem platno že leta 2015 zasledila na umetnostnem trgu. Do njega so me šele pred

nekaj meseci pripeljale raziskave zbirk grofov Cobenzl oziroma njihovih arhivskih popisov, na podlagi katerih je mogoče sliko zanesljivo povezati z zbirko v dvorcu Lože na Vipavskem. Slika je namreč leta 1923 oziroma 1924 v katalogu zbirke, ki je bila takrat v lasti Evgena Mayerja (1889–1970), opisal njegov znanec, slikar Venio Pilon (1896–1970).³⁵ Ker je v Pilonovem katalogu navedena signatura identična tisti na sliki, prodani na dražbi Dorotheum, z izjemo nekaj centimetrov pa se ujemajo tudi mere, o tem, da je bilo na Dunaju prodano delo iz Lož, ne more biti dvoma. Istovetnost dodatno potrjuje predvojna fotografija dela, ki se je ohranila v družinskem arhivu Mayerjevih.³⁶ Konkretno omembo Auwercxovega platna zaman iščemo v sicer precej krajšem in sumarnem popisu zbirke v Ložah v Steletovih terenskih zapiskih, v katerih je septembra 1913 takrat novopečeni deželni konservator navedel le najkvalitetnejša dela.³⁷ Pa vendarle je zgovoren podatek, da je Stele med drugimi slikami opazil več upodobitev živali iz 17. oziroma 18. stoletja.³⁸

Zbirko v dvorcu Lože so v 18. stoletju zasnovali grofje Cobenzl. Posamezna dela so bila verjetno v dvorcu že za časa Janeza Filipa grofa Cobenzla (1632–1702), ki je dal dvorec zgraditi,³⁹ njegov sin Ludvik Gundaker (1678–1764) in Gundakerjev dedič, nečak Gvido (1716–1797), pa sta zbirko pomembno nadgradila. Gvido je dal v Lože prepeljati tudi slike iz drugih rezidenc Cobenzlov.⁴⁰ Po smrti Ludvika Gundakerja leta 1764 so v dvorcu popisali malce manj kot sto slik, med katerimi Auwercxovega platna zaradi preskopih navedb v inventarju del ni mogoče identificirati.⁴¹ Podobno je s popisoma v inventarju grajskih premičnin iz leta 1777, ko so v prostorih dvorca zabeležili že več kot 170 slik,⁴² in v grajskem inventarju, ki je nastal po smrti Gvidovega

²⁸ Murovec, Galerija slik, str. 268–269, op. 14; Murovec, *Netherlandish Painters in Ljubljana*, str. 178. Po restavratorskem posegu je bila Auwercxu pripisana tudi sicer močno preslikana oltarna slika sv. Avgušlina v isti cerkvi (Gosar Hirci, *Sliki Smrt sv. Uršule in sv. Avguštin*, str. 167–188), ki jo je v osnutku izvirnika popisa slik v ljubljanskih cerkvah kot Auwercxovo navedel tudi Dolničar, a v končni verziji navedbo spremenil (gl. Lavrič, »Virtuti et musis«, str. 44, op. 15). Prim. Resman, *Uršulinke v Ljubljani*, str. 84.

²⁹ Murovec, Galerija slik, str. 269, op. 1; Murovec, *Netherlandish Painters in Ljubljana*, str. 179 (op. 26); Murovec, Auwercx, str. 317.

³⁰ Lubej, *Slikar Almanach*, str. 31; Weigl, *Portreti baronov Erbergov*, str. 386.

³¹ Murovec, Galerija slik, str. 269; Murovec, *Netherlandish Painters in Ljubljana*, str. 178.

³² Prav tam. Prim. Veider, *Slike v uršulinskem samostanu*, str. 108, 110.

³³ Meijer, Coninck, str. 518; Willigen, Meijer, *A Dictionary of Dutch and Flemish Still Life Painters*, str. 64.

³⁴ O pregovornem pomenu in vplivu basni na lovske prizore gl. na primer Koslow, Frans Snyders, str. 276–277; Robels, Frans Snyders, str. 292–320.

³⁵ *Collezione Mayer. Catalogo con stima ed annotazioni supplementari a mano fatte da Venio Pilon*, 1923/1924 (zasebni arhiv družine Mayer), str. 9, št. 77: »Volpe col tacchino. Volpe col tacchino rubato fuge dal pollaio. Olio, tela 167 x 112 cm, P/tro Auwercx fecit 1713 (destra angolo infer).«

³⁶ Za vpogled in dokumentiranje kataloga in fotografij se najlepše zahvaljujem Katarini Mayer.

³⁷ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XCIV, 1. september 1913, fol. 1–8; gl. tudi INDOK center, spis, Lože pri Vipavi, grad, poročilo o zbirki, 12. oktober 1913; SI AS 1100, 7/138, Lože in Krain, poročilo konservatorjev Ivana Franketa (17. 6. 1913) in Franceta Steleta (12. 10. 1913).

³⁸ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XCIV, 1. september 1913, fol. 4: *mehrere Tierbilder XVII. auf XVIII /.../*.

³⁹ O stavbni zgodovini dvorca Lože gl. Seražin, Lože pri Vipavi, str. 71–103; Seražin, *Vile na Goriškem in Vipavskem*, str. 38–42; Sapač, *Grajske stavbe*, str. 18–33. Za lastnike Lož gl. tudi Smole, *Graščine*, str. 271.

⁴⁰ Gl. Košak, *Picture Collections and Furnishings in the Cobenzl Residences* (v pripravi).

⁴¹ SI AS 309, šk. 16, lit. C, št. 34, fol. 5–7.

⁴² SI PANG 344 Zemljiško gospodarstvo Lože, 1654–1891, TE 23/1, nepaginirano. Gl. tudi Seražin, Lože pri Vipavi – grad ali vila, str. 81, 98.

sina Janeza Filipa Cobenzla leta 1810.⁴³ Kljub generičnim navedbam slik v inventarjih Cobenzlov je ob dejstvu, da poznejši lastniki grofje Coroniniji in Mayerji zbirke niso bistveno dopolnjevali (v Pilonovem katalogu je pravzaprav navedenih manj slik kot leta 1810), teza, da je delo pridobil Ludvik Gundaker grof Cobenzl, najbolj verjetna, zanemariti pa ne moremo možnosti, da je bila slika naknadno prenesena iz kate-tere od drugih rezidenc Cobenzlov, denimo z gradu Ribnica, od koder je Ludvikov nečak Gvido verjetno prenesel še vsaj par portretov,⁴⁴ ali iz Gvidove ljubljanske palače (Novi trg 4), ki jo je podedoval po smrti očeta Janeza Gašperja grofa Cobenzla (1664–1742) in jo dal sredi stoletja prenoviti,⁴⁵ nato pa kmalu prodal baronom Billichgrätzom⁴⁶ ter se ustalil v Ložah in Gorici. Prizor s perjadjo je ne nazadnje še leta 1770 visel tudi v dvorcu Hošperk,⁴⁷ ki je bil po smrti Gvidovega brata Karla v lasti njegovega mladoletnega sina Ludvika, posestvo pa je kot njegov skrbnik upravljal prav stric Gvido.⁴⁸ Leta 1713, ko je nastala Auwerxova slika, Janez Gašper Cobenzl še ni bival na Kranjskem, tako Hošperk kot pozneje Cobenzlovi hiši na Novem trgu (Novi trg 4 in 5) pa so bili v lasti Janeza Sajfrida kneza Eggenberga – po njegovi smrti prav tega leta jih je podedoval njegov sin Janez Anton Jožef.⁴⁹ Ob lastniku dvorca Lože in gradu Ribnica Ludviku Gundakerju grofu Cobenzlu se torej tudi Eggenberga kažete kot možna naročnika Auwerxovega platna.

Približno desetletje po tem, ko je bila popisana v Pilonovem katalogu, je Auwerxovo sliko doletel še en večji transfer. Med drugo svetovno vojno je namreč Evgen Mayer glavnino zbirke iz Lož, ki so bile med svetovnima vojnima po Rapalski pogodbi del italijanskega ozemlja, umaknil v Benetke, da bi jo zavaroval pred plenjenjem.⁵⁰ Po pričevanju družinskih članov so zbirko ob koncu vojne prenesli v Trst, kjer je bil del prodan brez privolitve lastnika. Manjši del je družina ohranila v lasti, pri čemer so zaradi finančne stiske že kmalu po vojni tudi sami prodali nekaj del, posamezne slike pa so iz istega razloga prodali pred nekaj leti.⁵¹ Auwerxova slika se je torej na trgu

znašla že kmalu po vojni, opazili smo jo šele ob vnovični prodaji leta 2015.

Tihožitja Marije Auersperg Attems z gradu Križ pri Komendi

Dobro leto pred Auwerxovo sliko sta bili na dražbi avkcijske hiše Christie's v Londonu brez podatkov o izvoru in z malce spremenjenim imenom slikarke prodani cvetlični tihožitji grofice Marije Auersperg Attems (1816–1880, sl. 6, 7),⁵² še eno njeno tihožitje pa približno leto zatem, prav tako brez podatkov o izvoru, v prodajni galeriji Odon Wagner Gallery v kanadskem Torontu (sl. 8).⁵³

Platna so bila raziskovalcem opusa priljubljene slikarke doslej neznana, identificiramo pa jih lahko v Steletovem terenskem popisu slik v gradu Križ pri Komendi in kasnejši predstavitvi zbirke v topografiji političnega okraja Kamnik; kot večina ostalih slikar-kinih tihožitij so visela v sobah v vzhodnem grajskem traktu.⁵⁴ Ob fotografijah *Tihožitja s sliko Oljske gore* in *Tihožitja s sadjem in cvetjem*, ki ju je Stele posnel ob terenskem obisku in objavil v kamniški topografiji,⁵⁵ so tri platna s Križa v okviru slikarskega opusa pomembna primerjava povečini intimnejšim tihožitjem z gradu Šrajbarski turn, ki so se ohranila v zbirkah Narodnega muzeja, Narodne galerije ter Slovenske akademije znanosti in umetnosti.⁵⁶

⁵² O slikarskem opusu Marije Auersperg Attems gl. Steska, *Slovenska umetnost*, str. 277; Stele, *Monumenta*, str. 30, sl. 91; Rozman, *Evropska tihožitja*, str. 19; Jaki, *Meščanska slika*, str. 43–49, kat. št. 1–4; Jaki, Slikarka cvetličnih tihožitij, str. 16–23; Tavčar, Groficišnim šopkom ob rob, str. 171–177; Tavčar, Vzporedni svetovi, str. 233–265; Kos, Auersperg Attems, str. 312–313. O življenju Marije Auersperg Attems tudi Preinfalk, *Auerspergi*, str. 208–211; Kamin, *Življenje*, str. 13–15; Preinfalk, Grofica Marija Auersperg Attems, str. 9–19.

⁵³ Christie's London, European Noble & Private Collections, 17. april 2014, lot. 467 (Marie Auersperg), str. 204. Za galerijo: <https://odonwagnergallery.com/>. Galerijska spletna povezava, na kateri je bilo delo pred leti objavljeno, ni več aktivna: <http://www.odonwagnergallery.com/international-traditional-art/marie-auersperg-attems#1>.

⁵⁴ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XLV, 11. 7. 1927, fol. 25v, 26: »Niša psevdogotsko obrobljena, viseča posodica s cvetjem in breskvami in bučo A. M. na levi, pl. o.«; Pl. o. niša ovita s slakom in divjo gavtrožo. Na mizi štirinoglasta posodica s cvetlico s plavimi cvetovi, na mizi grozdje in cvetje. A. M. na desni«; Stele, *Politični okraj Kamnik*, str. 409: »6. Pl., o. M. Auersperg. Psevdogotska vdolbina, v nji viseča posodica s cvetjem, breskve in buča. Na levi signatura A. M. /.../ 8. Pl., o. M. Auersperg. Miza z vazo s cvetlicami, gnezdo in martinček, ki gloje ubito jajce. Na levi A. M. /.../ 11. Pl., o. Marija Auersperg. Dolbina ovita po robu s slakom in divjo vrtnico. Na mizi posoda s cvetlico s plavimi cvetovi, na mizi grozdje in cvetje. Na desni M. A.«.

⁵⁵ INDOK center, fotodokumentacija, grad Križ pri Komendi, št. 10399N, 10401N; Stele, *Politični okraj Kamnik*, str. 405, sl. 202–203.

⁵⁶ Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 17851, N 17852; Narodna galerija, inv. št. NG S 967–970, Zbirka SAZU. Šest tihožitij Marije Auersperg Attems s Šrajbarskega turna v zbirki Narodnega muzeja in Narodne galerije je leta 1911 Deželnemu muzeju podaril grof Ervin Auersperg. Šest tihožitij s Šraj-

⁴³ IT ASGo, ASCC, AeD, b. 378, f. 1099, nepaginirano.

⁴⁴ Gl. Košak, Picture Collections and Furnishings in the Cobenzl Residences.

⁴⁵ Za prenovo, ki jo je vodil Matija Persky, gl. Prelovšek, Ljubljanska arhitektura 18. stoletja; Weigl, *Matija Persky*, str. 97, 236–237.

⁴⁶ Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš*; Suhadolnik, Anžič, *Novi trg z okolico*, str. 125.

⁴⁷ SI AS 309, šk. 16, lit. C, št. 30, fol.

⁴⁸ Preinfalk, Družina Cobenzl na Kranjskem (v pripravi).

⁴⁹ Marauschek, *Die Fürsten zu Eggenberg*, str. 263; gl. tudi Smole, *Graščine*, str. 267; Komič Marn, Kratka zgodovina rodbine Eggenberg, str. 21.

⁵⁰ Černe, *Usoda gradov*, str. 55, 90. Hrambo zbirke v Benetkah potrjuje dopis, ki ga je Evgen Mayerju 23. aprila 1945 poslal beneški *Soprintendente* Vittorio Moschini (dopis hrani družina Mayer).

⁵¹ Seražin, *Lože pri Vipavi*, str. 81; Černe, *Usoda gradov*, str. 55; ustni vir: Katarina Mayer (december 2020).

Slika 6: Marija Auersperg Attems: Niša z visečim cvetličnim loncem in sadeži, 1849, zasebna last (© Christie's London)

Slika 7: Marija Auersperg Attems: Niša z modro krizantemo, cvetjem in grozdom, 1849, zasebna last (© Christie's London)

Slika 8: Marija Auersperg Attems: Vaza s cvetjem in kuščarica, ki pleni jajce, zasebna last (Wikimedia, public domain)

Slika 9: Jan van Huysum: Tibožitje s kuščarico, Kunsthistorisches Museum Wien (© KHM, Wien)

Vsa tri platna so signirana z monogramom MA. V Londonu prodani deli sta enakih dimenzij, pendanta oziroma del obsežnejše serije. Cvetlični asortima je na enem upodobljen nad okensko lino s trolistno zaključenim profiliranim okvirjem, z jasno vidnimi linami/ločnicami med posameznimi elementi okvirja. Z arhitekturnimi elementi, razpoko na polici ter sadeži in listi, ki deloma segajo prek police, je slikarka poudarila motiviko *trompe l'œil*, ki je na njenih doslej znanih tihožitjih manj izražena; posebej izrazita je le na *Tihožitju s sliko Oljske gore s Križa*. V nišo umeščen viseč bakren cvetlični lonc lijakaste oblike z aranžmajem cvetličnih vrst, ki jih srečamo tudi na njenih drugih tihožitjih,⁵⁷ dopolnjujejo melona in breskve. Tudi kompozicija drugega tihožitja je glede na večino doslej znanih del Marije Auersperg Attems razmeroma kompleksna.⁵⁸ V nišo je umeščen dekorativni cvetlični lonc s pozlačenimi vogalnimi linijami, v katerem je modra hortenzija, ob loncu pa vejica fizalisa, bolj poznanega kot lampijončki, ter temno in svetlo grozdje. Platni sta na hrbtni strani signirani s polnim slikarkinim imenom in datirani v julij 1849. Za najstarejše dokumentirano slikarkino delo sicer velja tihožitje s Šrajbarskega turna iz leta 1841, ki ga je Marjan Marolt popisal v zbirki Josipa Lenarčiča na Verdu,⁵⁹ najstarejši ohranjeni v slovenskih zbirkah pa sta deli iz let 1845 in 1846 v zbirki SAZU. Tako v Torontu prodano platno (81 x 61 cm), ki je iz leta 1850, kot obe prek Christie's prodani platni (78,8 x 61 cm) po velikosti za več kot 40 oziroma 30 centimetrov presegajo v Sloveniji ohranjena dela, pri čemer je bilo največje, pri katerem so bile mere dokumentirane, *Tihožitje s sliko Oljske gore* (94 x 76 cm).⁶⁰

V primerjavi z deli s Šrajbarskega turna večje in kompleksnejše kompozicije znanih platen s Križa razkrivajo paralele z deli starih mojstrov flamskega in nizozemskega cvetličnega tihožitja 17. in 18. stoletja, po katerih so se pogosto zgledovali vodilni dunajski bidermajerski slikarji tihožitij,⁶¹ med njimi

tudi Franz Xaver Petter (1791–1866), pri katerem je imela po ugotovitvah Ksenije Rozman Marija Auersperg Attems ure slikanja.⁶² Kot priča dokumentiran napis *Copie nach Petter* na hrbtni strani z letnico 1846 datirane *Vaze z vrtnicami in mačehami na marmorni mizi* iz gradu Križ, ki je bila leta 1922 razstavljena na *Zgodovinski razstavi slovenskega slikarstva*,⁶³ pa je njegova dela tudi kopirala.

Da je Marija Auersperg Attems črpala tudi iz kompozicij starih mojstrov, potrjuje tihožitje iz kanadske galerije, ki je svobodna kopija po *Tihožitju s cvetjem in kuščarico* nizozemskega slikarja Jana van Huysuma (1682–1749) v zbirki Umetnostnozgodovinskega muzeja na Dunaju (sl. 9).⁶⁴ Huysomovo tihožitje je imela slikarka med bivanjem na Dunaju možnost študirati v kraljevo-cesarski galeriji v Gornjem Belvederu kot enega od dveh pendantov, ki sta bila v dunajski cesarski zbirki izpričana že leta 1772.⁶⁵

Primerjava kompozicije Marije Auersperg Attems s Huysumovo razkrije, da je slikarka ohranila izvirno shemo aranžmaja, posamezne detajle je izločila (denimo podobi metuljev), spremenila položaj in lego cvetja oziroma dodala posamezne cvetove in zamenjala figuralno vrtno skulpturo v ozadju s kamnito vazo. Razlike so še posebej vidne na spodnjem desnem delu aranžmaja, v katerega je vključila cvetove slaka in popek vrtnice, ter skoraj povsem zakrila pri Huysumu še vidni relief s puti na dekorativni vazi. Huysumova kompozicija je torej platno z gradu Križ služila kot osnova, najverjetneje pa se je pri njegovem snovanju naslonila tudi na druga tihožitja, kot je razvidno ob primerjavi umestitve cveta maka na vrhu aranžmaja s skoraj identičnim na tihožitju nizozemske slikarke Rachel Ruysch (1664–1750), ki je bilo v cesarski zbirki že od leta 1720 in je viselo v istem razstavnem prostoru kot Huysumovi.⁶⁶

Tri tihožitja, prodana na mednarodnem trgu, najverjetneje izvirajo iz slikarkine osebne zapuščine oziroma zapuščine njenega sina Teodorja, ki je ob prerani smrti po padcu med jahanjem Otu baronu Apfaltrerju ml. (1857–1920) s Križa, prijatelju iz otroštva in sinu njegovega skrbnika, zapustil družinsko palačo na vogalu Elisabethstrasse in Brandhofgasse v Gradcu, vključno z opremo in slikami, ki jih je naslikala Marija, pri čemer je prijatelja v oporoki

barskega turna in »dve cvetlični študiji« pa je Marjan Marolt (*Dekacija Vrhnika*, str. 62–63) popisal v zbirki nekdanjega solastnika Šrajbarskega turna Josipa Lenarčiča v njegovi hiši v Verdu, ki je potem, ko je drugemu solastniku Karlu Kotniku prodal svoj delež gradu, obdržal del tamkajšnje slikarske zbirke. Iz Lenarčičeve lasti izvirata dve tihožitji v zbirki SAZU, ki ju je Stele leta 1948 popisal v zbirnem centru v Križankah. Gl. Tavčar, *Vzporedni svetovi*, str. 246.

⁵⁷ O vrstah cvetja na delih Marije Auersperg Attems najpogotneje Matjaž Mastnak, *Rastline*, str. 30–40; avtorju se zahvaljujem tudi za identifikacijo posameznih cvetic na tihožitju iz Toronta. Gl. tudi Jaki, *Slikarka cvetličnih tihožitij*, str. 16–23.

⁵⁸ Izjema je delo *Vazi na oknu* v Narodni galeriji (inv. št. NG S 969).

⁵⁹ Marolt, *Dekacija Vrhnika*, str. 62.

⁶⁰ Christie's London, *European Noble & Private Collections*, 17. april 2014, lot. 467, str. 204.

⁶¹ Za neposreden vpliv tihožitij starih mojstrov v cesarski galeriji na dunajske bidermajerske slikarje tihožitij gl. na primer Johannsen, *Cupid, Silverware and a Classical Vase*, str. 69.

Huysumovo tihožitje je bilo že od začetka 19. stoletja javnosti na ogled tudi v zbirki knezov Liechtenstein.

⁶² Rozman, *Tihožitje*, str. 19.

⁶³ *Katalog zgodovinske razstave*, str. 48, kat. št. 52. Delo, ki ga je nekaj let kasneje v Križu popisal tudi Stele, *Politični okraj*, str. 408, št. 4, ni več v razvidu oziroma je bilo, kot bo pojasnjeno spodaj, morda izvoženo z drugimi.

⁶⁴ Kunsthistorisches Museum Wien, inv. št. GG 560. Za spletni katalog del gl. Online Sammlung, https://www.khm.at/objectdb/?query=all_persons%3AJan%20van%20Huysum (23. 3. 2021).

⁶⁵ *Die Kaiserliche Gemäldegalerie*, str. 252 (št. 57, 58), 298.

⁶⁶ Kunsthistorisches Museum Wien, inv. št. GG 572, <https://www.khm.at/en/objectdb/detail/1660?offset=0&dlv=list> (23. 2. 2021).

posebej poprosil, naj se zavzame, da se bo dragoceni spomin na mater ohranil.⁶⁷

Ker Oto Apfalter in njegova soproga Irene, roj. baronica Mittag pl. Lenkheim (1857–1942), nista imela potomcev, so bili njuni glavni dediči trije otroci Irenine sestre Avguste (1881–1938), soproge Karla ml. barona Puthona,⁶⁸ Alfred, Rudolf in Marija, ki so z Irene živeli na gradu.⁶⁹ Alfred se je, kot kaže, že pred tetino smrtjo pripravljaj na prevzem posesti, saj je leta 1937 pridobil potrdilo o odpovedi avstrijskemu državljanstvu, če bi mu uspelo pridobiti jugoslovansko.⁷⁰ Irene je umrla februarja 1942. Istega leta je grad zasegla nemška vojska,⁷¹ svoje tretjinske deleže gradu in parcele pa so Puthoni nekaj mesecev pred požigom prodali koroškemu *Volksbundu*.⁷²

Kot kaže, so se tihožitja skupaj z vsaj delom zbirke izognila požaru, ki je bil v Križu podtaknjen 22. novembra 1943 in ga popolnoma uničil.⁷³ Požar so preživeli tudi dva topova na lafetah in nekaj drugih predmetov iz grajske zbirke orožja ter dva bakrena grbovna štita, ki ju je od grajskega oskrbnika Franca Povheta mesec kasneje v zelo slabem stanju prejel zbiratelj Josip Nikolaj Sadnikar.⁷⁴ Verjetno je Sadnikar takrat prejel tudi meč za obglavljanje, ki je bil pred leti še v njegovi zasebni zapuščini.

Domneva, da grajska zbirka ni bila v celoti uničena v požaru oziroma odtujena, marveč so bile nekatere slike na začetku vojne umaknjene, nato prepeljane čez državno mejo in kasneje prodane,⁷⁵ se s

tremi tihožitji Marije Auersperg Attems dodatno potrjuje. V Kanadi prodano delo izvira iz zapuščine starejšega brata Marije Puthon Rudolfa, ki se je leta 1951 z ženo preselil v Toronto. Na dražbi Christie's prodani tihožitji pa sta imeli podobno pot kot portret Nikolaja Jožefa grofa Auersperga, delo Johanna Lucasa Krackerja (1717–1779), ki ga je Anica Cevc izsledila v Münchnu.⁷⁶ Tam je po poroki s Karlom Maxom baronom Hellingrathom bivala Marija baronica Puthon, nečakinja Irene Apfalter.⁷⁷ Ob obeh tihožitjih je bilo v Londonu na dražbi več drugih predmetov iz njune zapuščine, ki pa jih s Križem ne moremo povezati.⁷⁸

Portret mokriškega graščaka Nikolaja Franca grofa Auersperga

Leta 2019 je trgovina s starinami ob Gardskem jezeru pridobila in na prodaj ponudila portret Nikolaja Franca grofa Auersperga (1791–1837), kot delo anonimnega slikarja, datirano v leto 1792 (sl. 10, 11).⁷⁹ Tako sama kompozicija kot slikarski rokopolis kaže, da gre za delo kranjskega slikarja Janeza Potočnika (1749–1834).⁸⁰ Podoba na rdeči žametni blazini sedečega malčka s kanarčkom v desnici in prepe-

⁶⁷ Gl. Radics, *Bilder Oesterreichischer Vergangenheit*, str. 24; Preinfalk, *Pesnik, slikarka in glasbenik*, str. 94; Preinfalk, *Grofica Marija Auersperg Attems*, str. 15–16. Dedič je bil tudi Otov brat Rudolf, ki je dedoval hiši na Zinzendorfgasse.

⁶⁸ Karlov oče Karl baron Puthon je leta 1871 kupil dvorec Zalog (Salloch, Sallach) pri Petrovčah, v katerem je še po vojni živel Karlova sestra Eleonora (gl. Janisch, *Topografsko-Statistisches Lexikon*, 2, str. 765; Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, str. 157). Dvorec je bil leta 1988 porušen. Za rodbino Puthon gl. tudi Josef Mentschl, Puthon, Karl, Freiherr, str. 18–19; Puthon, str. 397–398.

⁶⁹ Za prepise krstnih listov vseh treh otrok gl. SI ZAL, KAM 109, Notariat Kamnik 70, Hermann Hölzl, zemljiškoknjižne zadeve (1932–1944), Marija Puthon, Rudolf Puthon, Alfred Puthon.

⁷⁰ SI ZAL, KAM 109/107, Notariat Kamnik, Hermann Hölzl, zemljiškoknjižne zadeve (1932–1944), Alfred Puthon.

⁷¹ Tavčar, *Vzporedni svetovi*, str. 255.

⁷² SI ZAL, KAM 109/101, Notariat Kamnik, Notarski spisi 1943–1945, pečateni osnutek prodajne pogodbe [3. 6. 1943].

⁷³ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska*, str. 89; za poročilo o požigu gl. tudi AT OeStA AVA, Unterricht und Kultus, Kleinbestände, Denkmalamt, 67, Dopis okrožnega konservatorja Güntherja Hermann Neckheima konservatorju Walterju Frodlu, 6. 4. 1944. Gl. tudi op. 76.

⁷⁴ AT OeStA AVA, Unterricht und Kultus, Kleinbestände, Denkmalamt, 67, Sadnikarjev dopis o prejemu kosov orožja, 24. december 1943: ».../zwei alte Geschütze-Kanonen-auf Lafetten und 8 Stück Stosswaffen, darunter: 2 Burghellebarden, 3 imitierte Feldhellebarden und 3 imitierte Partisanen. Alle diese Stücke sind im schlechtesten Zustand. Nebst diese übernahm ich noch 2 im Kupfer getriebene Wappenschilde /.../«.

⁷⁵ Prim. Demšar, *Grajsko življenje Apfaltrernov*, str. 191 (z domnevo, da so bile »mnoge umetnine uničene po požaru ali

neznano kam odnesene«); Tavčar, *Vzporedni svetovi*, ki navaja, da so bile nekatere slike prepeljane k sorodnikom, del pa so zaplenili Nemci. Prim. Tavčar, *Grofičinim šopkom ob rob*, str. 89.

⁷⁶ Cevc, *Dela Johanna Lucasa Krackerja*, str. 26, 32. Stele (*Monumenta*, sl. 50) še leta 1938 navaja, da je portret na gradu Križ, medtem ko za Metzingerjev triptih (sl. 56), ki ga je popisal ob terenskem obisku v Križu leta 1927, ne navaja hranišča, kar bi morda lahko pomenilo, da ga ni bilo več v grajski zbirki. Raziskave morebitnih prodaj predmetov z gradu Križ med svetovnimi vojnami, ko naj bi bila na gradu tudi dražba (gl. Komelj, *Grad kot spomeniškovarstveni problem*, str. 22), in umikov pred vojno še potekajo.

⁷⁷ Marija in njen brat Rudolf Puthon sta posamezne kose opreme, ki je bila med vojno umaknjena z gradu, že pred desetletji prodala na avstrijskem trgu z umetninami. Za podatek se zahvaljujem Jutti Auersperg (elektronska korespondenca, 28. 1. 2020, v arhivu avtorice). Za genealoške povezave med Puthoni, Apfaltreri in Mittag Lenkheimi ter podatke, da je Marija živel v Münchnu, tudi *Von den und für die Nachkommen* (<https://www.dynastiemautnermarkhof.com/res/uploads/2018/06/10-Johanna3.pdf>).

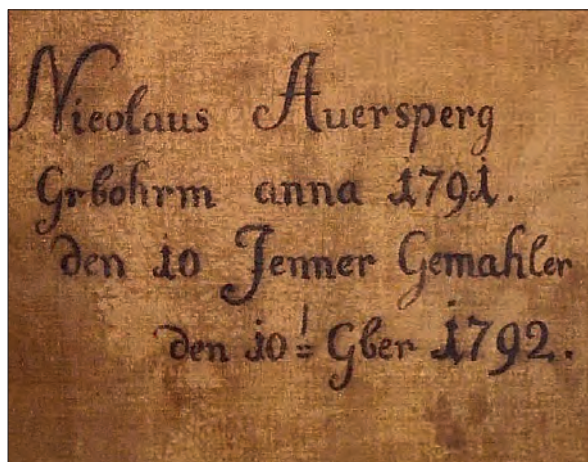
⁷⁸ Christie's London, *European Noble & Private Collections*, 17. april 2014, lot. 42–44, 145–146, 468–474.

⁷⁹ Antichità Castelbarco, Riva del Garda, Portret Mihaela Nikolaja Franca grofa Auersperga (1791–1847), o. pl., 75 x 56 cm (z okvirjem 87 x 68 cm), <https://www.antichitacastelbarco.it/en/product/ritratto-del-conte-michael-nikolaus-franz-von-auersperg--1791---1847-> (12. 10. 2020). Po prodaji slike zasebniku je bila stran umaknjena.

⁸⁰ O Potočniku obsežneje (izbor) Strahl, *Die Kunstzustände Krains*, str. 36–38; Steska, *Slikar Janez Potočnik*, str. 74–83; Cankar, *Potočnikove risbe*, str. 124–128, 165–175; Steska, *Slovenska umetnost*, str. 153–160; Lukman, *Rojstni datum slikarja Janeza Potočnika*, str. 250–255; Jaki, *Meščanska slika*, str. 205–209; Šerbelj, *Izzvenjevanje*, str. 178–189. Po najnovejših ugotovitvah Andreja Smrekarja se je Potočnik šolal v grafični in risarski šoli dunajske akademije, gl. Smrekar, *Potočnikove risbe*.

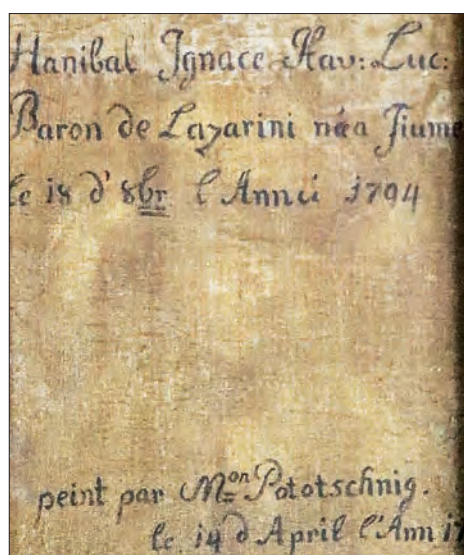
Slika 10: Janez Potočnik: Portret Nikolaja grofa Auersperga, 1792, zasebna last (foto: Antichità Castelbarco)

Slika 11: Janez Potočnik: Portret Nikolaja grofa Auersperga, 1792, zasebna last, hrbtna stran s slikarjevim napisom (foto: Antichità Castelbarco)

Slika 12: Janez Potočnik: Portret Ignaca Hanibala barona Lazarinija, 1796, Narodna galerija, Ljubljana
(© Narodna galerija, Ljubljana)

Slika 13: Janez Potočnik, Portret Ignaca Hanibala barona Lazarinija, 1796, Narodna galerija, Ljubljana, hrbtna stran s slikarjevo signaturo (© Narodna galerija, Ljubljana)

čencem v levici je na moč sorodna portretu leto in pol starega Hanibala Ignaca barona Lazarinija (Narodna galerija, Ljubljana), ki ga je, kot razberemo iz napisa na hrbtni strani platna, Potočnik naslikal 14. aprila 1796,⁸¹ le mesec, preden je malček umrl (sl. 12, 13).⁸²

Lazarinijeva podoba je bila očitno naslikana po istem vzorcu kot slabih 20 centimetrov večji Auerspergov portret; dečka sta upodobljena v približno isti starosti, praktično enaki pozi in v izrazito podobnem oblačilu. Opazneje se razlikujeta le po atributih in detajlih. Na Auerspergovem portretu je v primerjavi z Lazarinijevim slikar precizneje dodelal čipkasti ovratnik in naborke na rokavih, katerih modelacija je močno sorodna naborkom na signiranem portretu Janeza Jožefa barona Flödnigga (Smledniškega) iz leta 1789 (Narodna galerija, Ljubljana).⁸³

Podobno kot Lazarini, baron Smledniški in nekateri drugi Potočnikovi portretiranci je z napisom na hrbtni strani identificiran tudi mali Auersperg, slikarjev rokopis, identičen tistemu na Lazarinijevem portretu, pa obenem potrjuje tudi Potočnikovo avtorstvo (sl. 11). Datum nastanka portreta, 9. november 1792, sporoča, da je bil mali Nikolaj Franc portretiran v starosti leto in deset mesecev, portret pa je nastal štiri leta pred Lazarinijevim.⁸⁴

Nikolaj Franc grof Auersperg je bil krščen kot Mihael Franc Ksaver Nikolaj Tolentin grof Auersperg 10. januarja 1791 v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani.⁸⁵ Bil je edini preživeli otrok in dedič Nikolaja Tolentina grofa Auersperga z Mokric in Terezije, roj. baronice Mordax.⁸⁶ Leta 1812 se je poročil z Alojzijo baronico Hallerstein z gradu Raka.⁸⁷ Grad Mokrice je formalno prevzel po očetovi smrti leta 1828,⁸⁸ bržkone pa je na njem gospodaril že dolgo poprej, saj je njegov oče po soprogini smrti duševno zbolel.⁸⁹ Po očetovi smrti sta z ženo nadaljevala s preurejanjem grajskega parka, s katerim je pričel njegov oče Nikolaj Tolentin.⁹⁰ Kmalu po ustanovitvi Ilirskih provinc je prevzel vodenje čateške merije, a kljub temu položaju Francozom ni mogel preprečiti plenjenja svojega

gradu, s katerega so po pričevanju v družinski kroniki odnesli zbirko historičnega orožja.⁹¹

Mokrice in glavnino Nikolajeve zapuščine, s tem pa tudi družinske portrete, bržkone vključno z njegovim otroškim, je po njegovi smrti podedoval njegov sin Gustav (1815–1880), sicer zadnji mokriški Auersperg, po katerem je Mokrice podedovala hči Beatrika (1848–1919), poročena baronica Gagern.⁹² Kot je antikvariat navajal ob prodaji, je bil portret na gradu še med svetovnima vojnama, torej ko sta bila solastnika Beatrikina sinova barona Hans in Nikolaj Gagern, ki sta imela grad v lasti do leta 1922.⁹³ V Italiji prodani portret ima torej najverjetneje enak izvor kot portreta Nikolajevih staršev Nikolaja Tolentina grofa Auersperga in Terezije, roj. baronice Mordax.⁹⁴

Vanitas z gradu Ormož

Tihožitje *vanitas* iz zbirke nekdanje lastnice gradu Ormož Irme grofice Wurmbrand-Stuppach, roj. pl. Pongratz in v drugo poročene pl. Georgievič (Georgievits de Apadia, 1886–1970), je bilo – takrat še v njeni lasti – širši slovenski javnosti prvič in zadnjič predstavljeno leta 1964 na razstavi *Stari tuji slikarji*. Anica Cevc ga je takrat opredelila kot delo neznanega slikarja prve polovice 17. stoletja.⁹⁵ Na podlagi fotografije, objavljene v razstavnem katalogu in hranjene v fotodokumentaciji Narodne galerije,⁹⁶ je bil okvirni čas nastanka dela pred leti korigiran v drugo polovico 17. stoletja, avtor pa je ostal neznan (sl. 14).⁹⁷ Fotografija omogoča identifikacijo s platnom, ki ga je novembra 1996 brez podatkov o provenienci in lastništvu na lastni dražbi zadržala avkcijška hiša Lempertz kot delo na Dunaju delujočega flamskega slikarja Johannesesa de Cordue (ok. 1630/45–1702).⁹⁸ Z enako atribucijo se je na trgu zopet pojavilo že leto

⁸¹ Narodna galerija, inv. št. NGS 319. Za sliko gl. Šerbelj, *Podobe otrok*, str. 13, kat. št. 10; Jaki, *Meščanska slika*, str. 209, kat. št. 99.

⁸² Gl. Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 181–182, 190. 18. oktobra 1794 rojeni Hanibal Ignac je bil prvorojenec Franca Ksaverja Ignaca barona Lazarinija in Marije, roj. baronice Juritsch. Umrl je 15. maja 1796. Lazarini navaja, da naj bi bil Potočnikov portret nekdaj močno preslikan (str. 182).

⁸³ Narodna galerija Ljubljana, NG S 329. Gl. Jaki, *Meščanska slika*, str. 207, kat. št. 98 (s citirano literaturo).

⁸⁴ *Nicolaus Auersperg / Geborn anno 1791. Den 10 Jenner. Gemälet / den 10=9ber 1792.*

⁸⁵ Schiviz v. Schivizhoffen, *Krain*, str. 218.

⁸⁶ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 168.

⁸⁷ Schiviz v. Schivizhoffen, *Krain*, str. 295; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 170.

⁸⁸ Smole, *Graščine*, str. 299.

⁸⁹ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 169–170.

⁹⁰ Gagern, *Mokric*, str. 148–156, 166–170; o zgodovini mokriškega parka gl. tudi Brlič, str. 9–14; Simič, *Grajski park*, str. 27–32; Unetič, *Vrtna umetnost*, str. 322–327.

⁹¹ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 170.

⁹² Prav tam, str. 173–174, 442, 565.

⁹³ Smole, *Graščine*, str. 299; Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*. *Dolenjska*, str. 155; Bartelj in Splichal, *Gradovi in usode*, str. 32. Beatrikin tretji sin, znameniti pisatelj Friedrich baron Gagern, je leta 1918 kupil grad Šrajbarski turn, kamor se je kasneje začasno preselil tudi Hans, ki je bil šolan slikar. Po pričevanju njegove soproge Ervine so, potem ko se je Friedrich ločil in odselil, na gradu Šrajbarski turn ostali njegova bivša žena Adaška, roj. grofica Lepel, in njuna hči Ruth (1919–2012) ter Hans in Ervina Gagern, ki sta pred vojno grad prodala in se preselila v bližino gradu. Ruth se je na Dunaju poročila s Karlom Auerspergom iz turjaške linije ter se s soprogom in materjo po vojni preselila v Montreal.

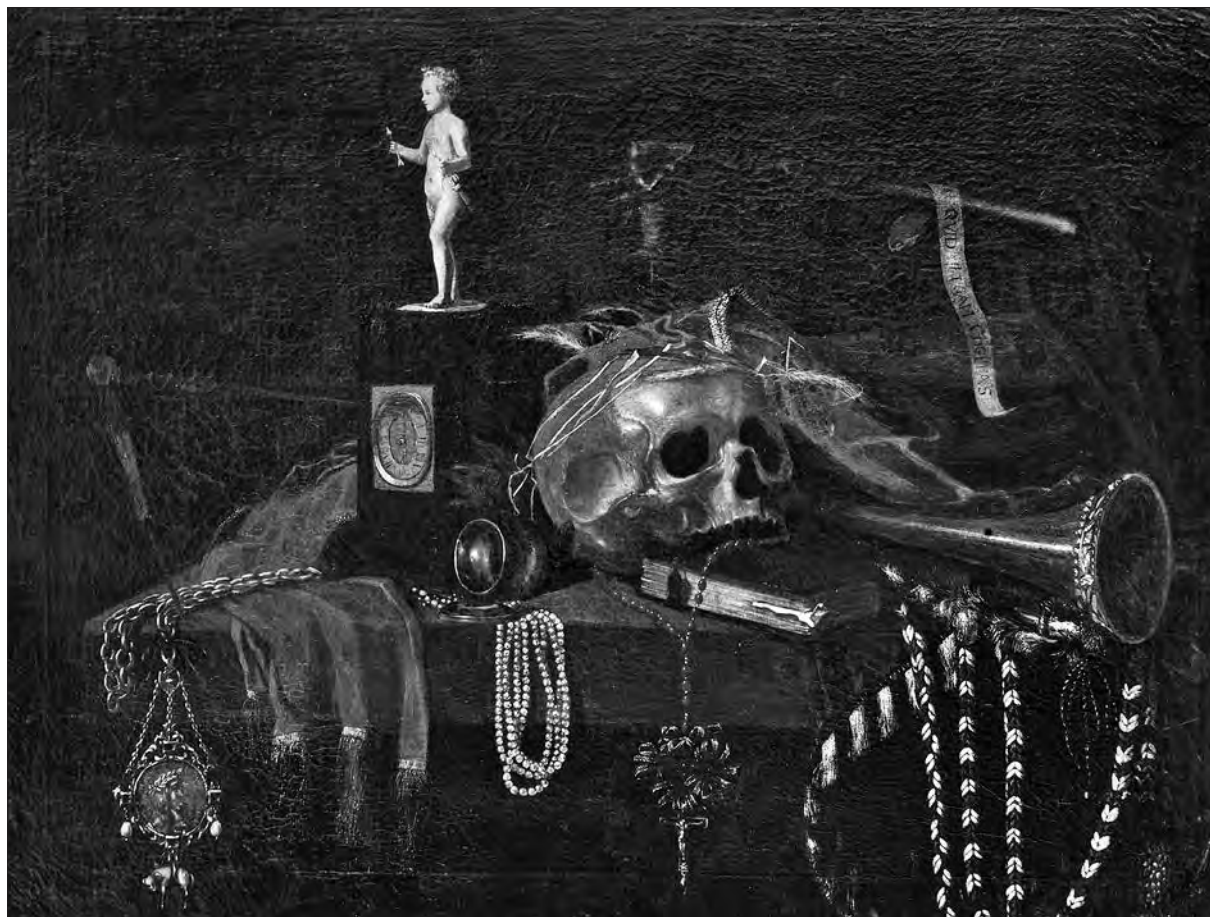
⁹⁴ Za reprodukciji Gagern, *Mokric*, med str. 128–129; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 169, sl. 159–160.

⁹⁵ Cevc, *Stari tuji*, str. 51, kat. št. 98, sl. 34. Iz iste zbirke je bil na razstavi tudi par žanrskih prizorov (str. 53–54, kat. št. 105–106), dela pa so bila pred razstavo restavrirana. Za podatek, da so bila vsa tri dela v lasti Irme Georgievič, gl. Arhiv Narodne galerije, fascikel XI/13, *Stari tuji slikarji II*.

⁹⁶ Fototeka Narodne galerije, inv. št. fotografije 8560/A.

⁹⁷ Košak, *Žanrske upodobitve*, str. 436, kat. št. 103; Košak, *Alegorija pomladi*, str. 12–13, op. 25.

⁹⁸ Kunsthaus Lempertz, *Alte Kunst – Gemälde, Zeichnungen, Skulpturen* 23. november 1996, lot 01019.

Slika 14: Johannes de Cordua, pripisano, *Vanitas*, zasebna last (© Narodna galerija, Ljubljana)

kasneje, na dražbi dunajske hiše Dorotheum, in bilo prodano zasebniku.⁹⁹ Cordua, ki ga je za dobrega slikarja tihožitij označil sam Sandrart,¹⁰⁰ je na Dunaju deloval od leta 1663, leta 1677 pa je pridobil naziv dvornega svobodnega slikarja (*hofbefreiter Maler*), kar mu je dopuščalo delo izven cehovskih določil, slikanje neposredno za dvor in za plemiške naročnike.¹⁰¹ Ormoško tihožitje – podobno kot nekatera v slikarjevem opusu¹⁰² – simboliko *vanitas* združuje s simboliko dvorne reprezentacije in politike, na kateri aludira obesek z redom zlatega runa in medaljonom s portretom cesarja Leopolda I.

France Stele ob obisku gradu Ormož tihožitja *vanitas* ni zabeležil, bolj ga je prevzela odlična slika

Alegorija pomladi.¹⁰³ V leta 1935 izdelanem cenilnem zapisniku predmetov na gradu Ormož, ki so jih nameravali prodati na kasnejše nerealizirani dražbi, lahko *vanitas* (le hipotetično) identificiramo s tihožitjem v skupini sedmih slik, popisanih v sprejemnem salonu v prvem nadstropju.¹⁰⁴ Zagotovo ga prepoznamo šele v seznamu predmetov, ki so ga sestavili januarja 1970 pred zapuščinsko razpravo po pokojni Irmi Wurmbrand-Stuppach Georgievič, katere glavna dedinja je bila Flori (Maria Flora) grofica Wurmbrand-Stuppach (1911–1995).¹⁰⁵ Ker je v njem zabeleženo, da gre za severnjaško tihožitje, ki je bilo leta 1964 restavrirano na Zavodu za spomeniško varstvo,

⁹⁹ Dorotheum Wien, Alte Meister, 4. marec 1997, dražba št. 1817, lot 00126. Istovetnost dela potrjujejo mere.

¹⁰⁰ Sandrart, *Teutsche Akademie*, III, str. 78.

¹⁰¹ Gl. na primer Hajdecki, *Die Niederländer in Wien*, str. 25–26. Za Corduova dela gl. na primer tudi Voskuil-Popper, Johan de Cordua, str. 61–74; Morsbach, *Die Genrebilder*, str. 54–61.

¹⁰² Gl. na primer pečata na signiranem tihožitju iz zbirke grofov Attems v Alte Galerie, Universalmuseum Joanneum, Gradec (inv. št. 563), in tihožitju v Museum Bruckenthal v Sibiu (inv. št. 0020).

¹⁰³ UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XXIV, 31. januar 1933, fol. 59v–73. Za ormoško *Alegorijo pomladi*, platno iz serije mesecev flamskega slikarja Jeana de Saiveja, ki jo je nadvojvoda Ernest podaril Mariji Bavarski, gl. Košak, *Alegorija pomladi*, str. 7–19.

¹⁰⁴ INDOK center, spisovno gradivo, grad Ormož, cenilni zapisnik 12. 1. 1935. Za večkrat napovedano, a vselej odpovedano dražbo v Ormožu gl. Košak, *Alegorija pomladi*, str. 7–12.

¹⁰⁵ PMPO, Dokumentacija kulturnozgodovinskega oddelka, Popis premoženja Wurmbrand Georgievits Irme, roj. Pongrac, Seznam stilnega pohištva in drugih okrasnih predmetov iz zapuščine Wurmbrand – v stanovanju v Ormožu, 15. 1. 1970, št. 22: »tihožitje, severnjaško delo, 17. st, o.pl., rest. ZVSD RS 1964«; Ciglencečki, *Oprema ormoškega gradu*, str. 75.

ni dvoma, da gre za prodano tihožitje, ki ga je Flori, ki je živela v Münchnu, verjetno odpeljala kmalu zatem, saj ga v podrobnem seznamu predmetov iz zapuščine njene matere, ki je bil narejen ob prošnji za izvoz preostanka zapuščine leta 1987, ne najdemo.¹⁰⁶ Na dražbi se je pri Lempertzu znašlo dobro leto po Florijini smrti, podobno usodo pa je doživela tudi Saivejeva *Alegorija pomladi*, ki je bila iz Jugoslavije izvožena že prej, leta 1997 pa zopet prodana na dražbi na Dunaju.¹⁰⁷

Če lahko s podatkom o prodaji tihožitja *vanitas* pojasnimo njegovo usodo po smrti Irme Georgievič in Flori Wurmbrand Stuppach, ostajata vprašanji njegovega naročnika in izvora odprti. Slike ni mogoče povezati z navedbami v starejših inventarjih ormoškega gradu, deloma tudi zaradi presplošnih navedb.¹⁰⁸ Precej verjetno ostaja, da je bila v Ormož prenesena naknadno, morda si del svoje poti deli z dragocenima bronastima kipcema *Goli bojevniki* Stefana Godla in Leonarda Magda ter *Mars* Giovannija Da Bologne z gradu Hrastovec, ki ju je lastnik gradu Ormož Jožef Pauer (1758–1840) leta 1812 doniral novoustanovljenemu Štajerskemu deželnemu muzeju.¹⁰⁹ Pomenljiv, a ne dovolj oprijemljiv, da bi delo lahko z gotovostjo identificirali, je tudi podatek, da je imel hrastovski graščak Erazem Friderik grof Herberstein (1631–1691), ki je omenjena kipca pridobil za Hrastovec, v lasti več tihožitij *vanitas*; poleg že pred leti identificiranega tihožitja flamskega slikarja Petra van Kessla (Pokrajinski muzej Maribor) so v galeriji v Hrastovcu po njegovi smrti leta 1691 popisali tudi takšnega z »lobanjo in uro«.¹¹⁰

¹⁰⁶ PMPO, Dokumentacija kulturnozgodovinskega oddelka, Mnenje k prošnji za izvoz stilnega pohištva, slik in nekaj kosov stanovanjske opreme iz zapuščine Wurmbrand (v gradu Ormož), 11. 8. 1987, s prilogi.

¹⁰⁷ Košak, *Alegorija pomladi*, str. 7–11. V omenjenem prispevku sem postavila tezo, da bi bila lahko *Alegorija pomladi*, v grajski zbirki sicer poznana kot upodobitev nekdanje lastnice gradu Poliksene grofice Königsacker (roj. Thavonant) s sinom, prodana že pred letom 1935, ko je nastal cenilni zapisnik, saj je v njem pod tem naslovom ne najdemo. Ob vnovičnem pregledu zapisnika ugotavljam, da glede na njeno takratno recepcijo ne moremo izključiti možnosti, da je bila skupaj s tihožitjem *vanitas* popisana v skupini sedmih slik v sprejemnem salonu v prvem nadstropju, in sicer kot »Družinska slika 17. stol.«, in ocenjena kot najdražja (6.000 din). Prodana in izvožena je bila, še preden so jo v šestdesetih letih 20. stoletja domnevno dokumentirali v zbirki grofov Attems, oziroma pred letom 1970, kar potrjuje njena odsotnost v seznamu slik v Irmini zapuščini.

¹⁰⁸ SI ZAP 381, Fotokseroteka arhivskega gradiva, škatla št. 49, ovoja 39, 45, inventar gospostva Ormož iz leta 1777; zapuščinski inventar Ane Marsilije baronice Pethe iz leta 1681; Ciglencečki, *Oprema ormoškega gradu*, str. 62–72.

¹⁰⁹ Igor Weigl v neobjavljenem referatu na Okrogli mizi o plemstvu na Slovenskem, 8. 12. 2009; Košak, *Slikarske zbirke*, str. 70. Za kipca v zbirki Alte Galerie (Universalmuseum Joanneum, inv. št. P 372, P 120) gl. Biedermann, Giovanni da Bologna, str. 50–51; Biedermann, Stefan Godl, Leonhard Magt, str. 112–115.

¹¹⁰ StLA, Landrecht, Karton 397, Heft 4, fol. 386–386v (cit. po Košak, *Slikarske zbirke*, str. 86): »Dan ein N:º 140 todten

Zaključek

Čeprav je v pričujočem prispevku predstavljena dela iz plemiških zbirk na Slovenskem doletela podobna usoda, so njihove zgodbe raznolike. Auwerxovo platno je bilo s posredovanjem lastnikov iz nemirne Vipavske doline umaknjeno v Benetke, a kmalu po koncu vojne v nepojasnjenih okoliščinah prodano. Cvetlična tihožitja Marije Auersperg Attems so bila v želji lastnikov po ohranitvi družinske dediščine med vojno prepeljana čez mejo in prvič prodana desetletja kasneje. Potočnikov portret Franca Nikolaja Auersperga je po drugi svetovni vojni najverjetneje potoval v Kanado s potomci lastnikov gradu Mokrice, baronov Gagernov. Ormoško tihožitje *vanitas* pa je ostalo na Slovenskem še desetletja po vojni ter preživelo lastnično finančno stisko in odprodajanje opreme. Njihove poti razkrivajo, da so lastniki, zavedajoč se njihove usode in negotove prihodnosti, dragoceneje predmete iz svojih rezidenc neredko umaknili. Pri odločitvah za prodajo je bil ob finančnem položaju lastnikov ključen prehod med generacijami njihovih potomcev in dedičev.¹¹¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT OeStA AVA – Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv
Unterricht und Kultus, Kleinbestände, Denkmalamt

INDOK center, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo RS
fotodokumentacija (Križ pri Komendi)
spisovno gradivo (Križ pri Komendi – grad; Lože pri Vipavi – grad; Ormož – grad)

IT AsGO – Archivio di Stato di Gorizia
Archivio Storico Coronini Cronberg (ASCC), Atti e Documenti (AeD).

Narodna galerija

Arhiv NG, fascikel XI/13, *Stari tuji slikarji II*
Fototeka NG, inv. št. fotografije 8560/A

Khopf vnd ainer Vhr Pr: 5 fl«; prim. popis tihožitja Petra van Kessla (»N:º 145: Mehr ein todten khopf auf einen teppich Vnd v: Pluemenwerh Pr: 9 fl«).

¹¹¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061) in temeljnega raziskovalnega projekta *Umetnost v času zatona plemstva: transformacije, translokacije in reinterpretacije* (J6-1810), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

PMPO – Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
Dokumentacija kulturnozgodovinskega oddelka

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Dežel-
nega sodišča v Ljubljani
AS 1100, C. kr. spomeniški urad

SI PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica
SI PANG 344, Zemljiško gospodstvo Lože, 1654–
1891

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAL 109, Notariat Kamnik.

SI ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj
SI ZAP 381, Fotokseroteka arhivskega gradiva

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz
Landrecht

UIFS ZRC SAZU – Umetnostnozgodovinski inšti-
tut Franceta Steleta ZRC SAZU
Terenski zapiski Franceta Steleta

Zasebni arhiv družine Mayer

LITERATURA

Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem (ur. Barbara Murovec, Matej Klemen-
čič in Mateja Breščak). Ljubljana: Založba ZRC,
2005.

Apih, Josip: Plemstvo in narodni razvoj. *Ljubljanski zvon*, 7, 1887, št. 3, str. 170–176.

Bartelj, A. in Splichal, J.: Gradovi in usode. Šrajber-
ski turn. *Dolenjski list*, 26, 1975, št. 25, str. 32.

Biedermann, Gottfried: Giovanni da Bologna, gen.
»Giambologna«. Mars. *Bildwerke. Renaissance-
Manierismus-Barock. Gemälde und Skulpturen aus
der Alten Galerie des Steiermärkischen Landesmuse-
ums Joanneum in Graz* (ur. Gottfried Biedermann,
Gabriele Gmeiner Hübel in Christine Rabenstei-
ner). Klagenfurt: Carinthia, 1995, str. 50–51.

Biedermann, Gottfried: Stefan Godl, Leonhard
Magt. Nackter Krieger. *Bildwerke. Renaissance-
Manierismus-Barock. Gemälde und Skulpturen aus
der Alten Galerie des Steiermärkischen Landesmuse-
ums Joanneum in Graz* (ur. Gottfried Biedermann,
Gabriele Gmeiner Hübel in Christine Rabenstei-
ner). Klagenfurt: Carinthia, 1995, str. 112–115.

Brlić, Ivan: *Mokrice. Grad in park: spomenik naše zgo-
dovine*. Mokrice, 1957.

Cankar, Izidor: Potočnikove risbe. *Zbornik za umet-
nostno zgodovino* 4, 1924, št. 3, str. 124–128.

Cevc, Anica: Dela Johanna Lucasa Krackerja. *Časopis
za zgodovino in narodopisje* 72 (n. v. 37), 2001, št.
1–2, str. 23–42.

Cevc, Anica: *Stari tuji slikarji XV.–XIX. stoletja. II.
Slovenska Štajerska in Prekmurje*. Ljubljana: Na-
rodna galerija, 1964.

*Christie's London. European Noble & Private Collec-
tions including Tapestries*. London: Christie's, 17.
april 2014.

Christie's London. Old Master Pictures. London:
Christie's, 6. december 2006.

Ciglencečki, Marjeta: Oprema ormoškega gradu. *Or-
mož skozi stoletja IV* (ur. Peter Pavel Klasinc). Or-
mož: Skupščina občine, 1933, str. 62–78.

Černe, Milena: *Usoda gradov ter njihove premične
kulturne dediščine na Goriškem med drugo svetovno
vojno in v času do priključitve Primorske*. Ljubljana
2000 (tipkopis diplomske naloge).

*Die kaiserliche Gemäldegalerie in Wien und die Anfän-
ge des öffentlichen Kunstmuseums. Band I: Die kai-
serliche Galerie im Wiener Belvedere (1776–1837)*
(ur. Gudrun Swoboda). Wien, Köln, Weimar:
Böhlau, 2013.

Fabjančič, Vladislav: *Knjiga ljubljanskih hiš in njih
stanovalcev. II. del. Novi trg*. Ljubljana 1940–1943
(tipkopis, kopija na Zgodovinskem inštitutu Mil-
ka Kosa ZRC SAZU).

Gagern, Falk von: *Mokrice. Die Heimat von Friedrich
von Gagern*. Hamburg, Berlin: P. Parey, 1962.

Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser,
Band 89. Gotha: Perthes, 1939.

Gioseffi, Decio: *Pittura veneziana del Settecento*. Ber-
gamo: Istituto Italiano d'Arti Grafiche, 1956.

Gosar Hirci, Barbka: Sliki Smrt sv. Uršule in sv. Av-
gustin. *Varstvo spomenikov* 45, 2010, str. 167–188.

Granda, Stane: Razpad posesti knezov Auerspergov.
Kronika 28, 1980, št. 3, str. 200–212.

Hajdecki, Alexander: Die Niederländer in Wien.
Oud Holland 23, 1905, št. 1, str. 108–128.

Il Settecento goriziano. Catalogo della mostra. Gorizia:
Amministrazione provinciale di Gorizia, 1956.

Iskra, Anja: Usoda judovskih umetniških zbirk v času
nemške okupacije Spodnje Štajerske. *Umetnostna
in zgodovinska srečevanja z Judi na Slovenskem* (ur.
Polona Vidmar). Ljubljana: Založba ZRC, 2020,
str. 147–171.

Jaki, Barbara: Meščanska slika. *Slikarstvo prve polo-
vice 19. stoletja iz zbirk Narodne galerije*. Ljublja-
na: Narodna galerija, 2000.

Jaki, Barbara: Slikarka cvetličnih tihožitij Marija
Auersperg Attems. *Grofičini šopki. Marija Auer-
spersperg Attems* (ur. Vesna Kamin). Kranj: Gorenjski
muzej, 2009, str. 16–23.

Janisch, Josef Andreas: *Topographisch-statistisches
Lexikon von Steiermark. Mit historischen Notizen
und Anmerkungen*. Graz: Leykam 1885.

Janša, Olga: Agrarna reforma v Sloveniji med obema
vojnama. *Zgodovinski časopis* 18, 1964, str. 173–189.

Johannsen, Rolf H.: Cupid, Silverware and a Classi-
cal Vase. Ornamental Objects in the Still Lives of
Waldmüller and His Contemporaries. *Say it with*

- Flowers. Viennese Flower Painting from Waldmüller to Klimt* (ur. Stella Rollig in Rolf H. Johannsen). Vienna: Belvedere, 2018, str. 67–106.
- Kamin, Vesna: Življenje Marije Auersperg Attems. *Grofici in šopki. Marija Auersperg Attems* (ur. Vesna Kamin). Kranj: Gorenjski muzej, 2009, str. 13–15.
- Kjuder, Albin: *Zgodovinski mozaik Primorske. S posebnim poudarkom gornjega Krasa*. Sežana: Občinska skupščina, 1972.
- Klemenčič, Matej: Almanachov Krošnjar. Izjemna nova pridobitev Narodne galerije. *Bilten SUZD*, 24–25, 2013, <http://www.suzd.si/bilten/arhiv/bilten-suzd-24-25-2013/380-ocene-in-predstavitve/447-matej-klemencic-almanachov-krošnjar-izjemna-nova-pridobitev-narodne-galerije> (10. 4. 2021).
- Klemenčič, Matej: Kako je Krošnjar spet prikrošnjaril na Kranjsko. *Pogledi. Umetnost, kultura, družba* 4, 2013, št. 22, str. 7–8.
- Komelj, Ivan: Grad kot spomeniškovarstveni problem v času med obema vojnama. *Varstvo spomenikov* 25, 1983, str. 13–31.
- Komić Marn, Renata in Košak, Tina: New Markets for Old Items. Selling Aristocratic Collections of Art and Antiquities in Interwar Slovenia. *Researching Art Markets, Past, Present and Tools for the Future* (ur. Elisabetta Lazzaro, Nathalie Moureau in Adriana Turpin). London: Routledge 2021 (v pripravi).
- Komić Marn, Renata in Košak, Tina: Zbirka Ladislava grofa Szapáryja v Gradu Murska Sobota. Izhodišča za nadaljnje raziskovanje. *Umetnostna kronika* 2018, št. 58, str. 13–19.
- Komić Marn, Renata: »Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari bo moral za nakup tvegati večje vsote«. Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti. *Acta historiae artis Slovenica* 24, 2019, št. 1, str. 83–110.
- Komić Marn, Renata: Kratka zgodovina rodbine Eggenberg s posebnim ozirom na slovenski prostor. *Kronika* 63, 2015, št. 1, str. 5–26.
- Komić Marn, Renata: Prispevek k rekonstrukciji nekdanje podobe Bornovega gradu v Puterhofu (Jelendolu). *Kronika* 68, 2020, št. 3, str. 681–706.
- Komić Marn, Renata: Usoda judovske premične kulturne dediščine na Slovenskem med drugo svetovno vojno in po njej. Primer tržiškega veleposestnika Karla barona Borna. *Umetnostna in zgodovinska srečevanja z Judi na Slovenskem* (ur. Polona Vidmar). Ljubljana: Založba ZRC, 2020, str. 173–193.
- Kos, Mateja: Auersperg Attems Marija Rozalija, grofica. *Novi Slovenski biografski leksikon. 1: zv. A* (ur. Barbara Šterbenc Svetina). Ljubljana: Založba ZRC, str. 312–313 (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1001010/>).
- Koslow, Susan: *Frans Snyders. The Noble Estate. Seventeenth-century Still-life and Animal Painting in the Southern Netherlands*. Antwerp: Fonds Mercator Paribas, 1995.
- Košak, Tina: Picture Collections and Furnishings in the Cobenzl Residences (v pripravi).
- Košak, Tina: Saivejeva Alegorija pomladi med Gradcem, Dunajem in Ormožem. *Acta historiae artis Slovenica* 17, 2012, št. 1, str. 7–19.
- Košak, Tina: Slikarske zbirke grofov Herberstein. Zbirka Erazma Friderika grofa Herbersteina v gradu Hrastovec in v Gradcu. *Acta historiae artis Slovenica* 19, 2014, št. 1, str. 53–91.
- Košak, Tina: Slikarske zbirke v slovenskih gradovih. Pogled skozi »Stoletov objektiv«. *Iz zgodovine slovenskih gradov* (ur. Miha Preinfalk) = *Kronika* 60, 2012, št. 3, str. 583–598.
- Košak, Tina: *Žanrske upodobitve in tihožitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana 2011 (tipkopis doktorske disertacije).
- Lavrič, Ana: »Virtuti et musis«. Karlov plemiški kolegij v Ljubljani na Dolničarjevih risanih medaljah. *Acta historiae artis Slovenica* 13, 2008, str. 41–65.
- Lazarini, Franc: *Zgodovina rodbine Lazarini. Kronika, dokumenti, genealogija, komentarji, zgodbe*. Radovljica: Didakta, 2013.
- Lazarini, Franci: Slovenske grajske stavbe in leto 1945. Usoda njihove arhitekture in opreme po »veliki prelomnici«. *Studia historica Slovenica* 16, 2016, št. 3, str. 731–748.
- Lubej, Uroš: *Justus van der Nypoort. Življenje in delo holandskega umetnika na Kranjskem in v drugih deželah nemškega cesarstva*. Ljubljana, 2008 (tipkopis doktorske disertacije).
- Lubej, Uroš: Prispevki k biografijam na Kranjskem delujočih flamskih in holandskih slikarjev druge polovice XVII. stoletja. *Acta historiae artis Slovenica* 2, 1997, str. 33–52.
- Lubej, Uroš: Slikar Almanach in njegovi naročniki. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str. 21–58.
- Lukman, Franc Ksaver: Rojstni datum slikarja Janeza Potočnika. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 3, 1955, str. 254–256.
- Marauschek, Herhard Bernd: *Die Fürsten zu Eggenberg. Unter besonderer Berücksichtigung ihres Kunstmäzenatentums*. Graz 1968 (tipkopis doktorske disertacije).
- Marolt, Marijan: *Dekanija Vrhnika. Topografski opis*. Ljubljana: Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1929–1934.
- Mastnak, Matjaž: Rastline na tihožitjih grofice Marije Auersperg Attems. *Presek ustvarjene krajine, arhitekture in likovne umetnosti. Primer Marije Auersperg Attems. Zbornik recenziranih prispevkov* (ur. Ines Babnik, Mateja Račevski Mladenov in

- Valentina Schmitzer). Ljubljana: Arboretum Volčji Potok, 2020, str. 30–40.
- Meijer, Fred, G: Coninck (Koninck) David, de. *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. 20. München, Leipzig: Saur, 1998, str. 518–519.
- Meke, Katra: *Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem. Naročniki in zbiralci*. Ljubljana 2017 (tipkopis doktorske disertacije).
- Meke, Katra: Sliki iz kroga Giandomenica in Lorenza Tiepola iz nekdanje zbirke Ludvika viteza Gutmannsthala-Benvenutija. *Annales. Analiza istrske in mediteranske študije* 25, 2015, št. 4, str. 823–834.
- Mentschl, Josef: Puthon, Karl Freiherr von. *Neue Deutsche Biographie* 21. München: Bayerische Akademie der Wissenschaften, 2003, str. 18–19 (<https://www.deutsche-biographie.de/pnd138706492.html#dbcontent> str. 18–19 (26. 3. 2020)).
- Mihelj, Boštjan: Na sledi za izgubljeno Almanachovo sliko. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 39, 2003, str. 274–279.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Nepartizanski odpor proti okupatorju na Slovenskem. Primer plemiške družine Maasburg in sorodnikov. *Annales. Analiza istrske in mediteranske študije* 29, 2019, št. 4, str. 645–660.
- Morsbach, Christiane: Die Genrebilder der in Wien und Umgebung wirkenden niederländischen Zuwanderer Jan van Ossenbeek (1624–1674), Jan Thomas (1617–1678), Johann de Cordua (um 1630?–1698/1702?) und Jacob Toorenvliet (1635–1719). *Acta historiae artis Slovenica* 11, 2006, str. 47–70.
- Murovec, Barbara: Auwerx, Peter. *Novi Slovenski biografski leksikon. 1: zv. A* (ur. Barbara Šterbenc Svetina). Ljubljana: Založba ZRC, str. 317 (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1001040/>).
- Murovec, Barbara: Galerija slik v ljubljanskem uršulinskem samostanu. *Tristo let ljubljanskih uršulink. Zgodovina samostana, njegovih šol in kulturnih dejavnosti* (ur. Jasna Kogoj). Ljubljana: Družina, 2002, str. 267–276.
- Murovec, Barbara: *Netherlandish Painters in Ljubljana. A Work by Peter Auwerx in the Ursuline Church. Orbis artium. K jubileju Lubomira Slavička* (ur. Lubomír Konečný, Michaela Šeferisová Loudová in Jiří Kroupa). Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 175–181.
- Murovec, Barbara: Slike Francesca Pittonija iz dvorca Haasberg. *Acta historiae artis Slovenica* 7, 2002, str. 59–69.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 4).
- Preinfalk, Miha: Družina Cobenzl na Kranjskem (v pripravi).
- Preinfalk, Miha: Grofica Marija Auersperg Attems in njena družina. *Presek ustvarjene krajine, arhitekture in likovne umetnosti. Primer Marije Auersperg Attems. Zbornik recenziranih prispevkov* (ur. Ines Babnik, Mateja Račevski Mladenov in Valentina Schmitzer). Ljubljana: Arboretum Volčji Potok, 2020, str. 9–19.
- Preinfalk, Miha: Habsburško plemstvo in Slovenci. V: Rugále, Mariano in Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. 1. del: Plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 2010, str. 7–11.
- Preinfalk, Miha: Habsburško plemstvo po letu 1918. *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec). Ljubljana: Založba ZRC, str. 181–206.
- Preinfalk, Miha: Pesnik, slikarka in glasbenik – oporoke treh Auerspergov s Šrajbarskega turna. *Kronika* 61, 2013, št. 1, str. 85–104.
- Prelovski, Damjan: Ljubljanska arhitektura 18. stoletja. *Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo* (ur. Ferdo Gestrin). Ljubljana: Zgodovinsko društvo, 1984, str. 177–188.
- Radics, Peter: *Bilder Oesterreichischer Vergangenheit und Gegenwart*. Leipzig: Sacher-Masoch [s. a.].
- Resman, Blaž: *Uršulinke v Ljubljani*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2010 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 213).
- Rizzi, Aldo: *Mostra della pittura veneta del Seicento in Friuli*. Udine: Doretti Editore, 1968.
- Robels, Hella: *Frans Snyders. Stilleben- und Tiermaler 1579–1657*. München: Deutscher Verlag, 1989.
- Rozman, Ksenija: Tihožitje. V: Zeri, Federico in Rozman, Ksenija: *Evropska tihožitja iz slovenskih zbirk/Natura morta europea dalle collezioni slovene*. Ljubljana: Narodna galerija, 1989, str. 9–30.
- Sandart, Joachim: *Teutsche Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste*, III. Nürnberg 1679.
- Sapač, Igor: *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. 1: Zgornja Vipavska dolina*. Ljubljana: Viharnik, 2008.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: samoizdaja, 1905.
- Seražin, Helena: Lože pri Vipavi – grad ali vila? *Goriški letnik* 20/21, 1993/1994, str. 71–103.
- Seražin, Helena: *Vile na Goriškem in Vipavskem od 16. do 18. stoletja. Uporaba funkcionalne tipologije za definiranje posvetne plemiške arhitekture v novem veku na Primorskem*. Ljubljana: Založba ZRC (e-knjiga: <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/book/796>).
- Simič, Mitja: Grajski park Mokrice. V: Mitja Simič, Alenka Kolšek, *Zgodovinski vrtovi Dolenjske in*

- Posavja*. Novo mesto: Dolenjska založba, 2000, str. 27–31.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Smrekar, Andrej: Potočnikove risbe. *Bilten SUZD*, 40, 2021, <http://www.suzd.si/bilten/prispevki/1589-bilten-suzd-40-2021-01> (20. 4. 2021).
- Stele, France: Iz konservatorskih spominov. *Varstvo spomenikov* 10, 1965, str. 13–38.
- Stele, France: *Monumenta artis Slovenicae. 2: Slikarstvo baroka in romantike/La peinture baroque et romantique*. Ljubljana: Akademsko založba, 1938.
- Stele, France: *Politični okraj Kamnik. Topografski opis*. Ljubljana: Umetnostno-zgodovinsko društvo 1929.
- Stele, France: *Umetnost v Primorju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1960.
- Steska, Viktor: Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 11, 1901, št. 5–6, str. 18–32, 69–97, 141–186.
- Steska, Viktor: Slikar Janez Potočnik. *Zbornik za umetnostno zgodovino* IV/2, 1924, str. 74–83.
- Steska, Viktor: Slike v ljubljanskih cerkvah okoli l. 1715. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 12, 1902, št. 3–4, str. 49–57.
- Steska, Viktor: *Slovenska umetnost. I. del, Slikarstvo*. Prevalje: Družba sv. Mohorja, 1927.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. Območje Kamnika in Kamniške Bistrice*. Ljubljana: Viharnik, 1997.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II: Dolenjska. 2. Med Bogenšperkom in Mokricami*. Ljubljana: Viharnik, 2001.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Spodnja Savinjska dolina*. Ljubljana: Park, Znanstveni tisk, 1992.
- Strahl, Eduard: *Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten. Eine culturhistorische Studie*. Graz: samozaložba, 1884.
- Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2006.
- Šerbelj, Ferdinand: *Baročno slikarstvo na Goriškem*. Ljubljana, 2000 (tipkopis doktorske disertacije).
- Šerbelj, Ferdinand: *Baročno slikarstvo na Goriškem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2002.
- Šerbelj, Ferdinand: *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris poznobaročnega slikarstva na Kranjskem*. Ljubljana: Narodna galerija 2011.
- Šerbelj, Ferdinand: *Podobe otrok v preteklosti*. Ljubljana: Narodna galerija, 1979.
- Tavčar, Lidija: Grofčinim šopkom ob rob. Neobjavljeni tihožitji Marije Auersperg Attems. *Acta historiae artis Slovenica* 14, 2009, str. 171–177.
- Tavčar, Lidija: *Vzporedni svetovi. Risarke in slikarke prve polovice 19. stoletja na Kranjskem*. Ljubljana: Narodna galerija, Modrijan, 2014.
- Trobič, Milan: *Še vedno na prepihu. Pripovedi iz dežele med Logatcem in Črnim vrhom, Uncem in Rovtami*. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
- Veider, Janez: Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 20, 1944, št. 1, str. 98–136.
- Voskuil-Popper, N.: Johan de Cordua. A forgotten Vanitas painter. *Gazette des Beaux Arts*, 118, 1976, str. 61–74.
- Weigl, Igor: *Matija Persky. Arhitektura in družba sredi 18. stoletja*. Ljubljana, 2000 (tipkopis magistrske naloge).
- Weigl, Igor: Portreti baronov Erbergov na Goriškem in v Furlaniji. *Barok na Goriškem* (ur. Ferdinand Šerbelj). Ljubljana: Narodna galerija, 2006, str. 375–392.
- Willigen, Adriaan in Meijer, Fred: *A Dictionary of Dutch and Flemish Still Life Painters Working in Oils, 1525–1725*. Leiden: Primavera Press, 2003.
- Zava Bocazzi, Franca: *Pittoni. L'opera completa*. Venezia: Alfieri, 1979.
- Žigon, Tanja: *Grad Haasberg in knezi Windischgraetz*. Logatec: Mali, 1995.

SPLETNI VIRI

- Dorotheum Wien, Alte Meister*, 4. marec 1997, dražba št. 1817, lot 00126:
<http://www.artnet.com/artists/johannes-cordua/vanitas-stilleben-LXAd4EWPdbbPoLPX08dsJQ2>
- Dorotheum, Old Master Paintings*, 24. 6. 2015, lot. 30:
<https://www.dorotheum.com/en/1/2676316/>
- Galleria in Ponte Milano, dražba št. 717, 25. oktober 2017, lot. 717, 845*:
<https://www.ponteonline.com/it/auctions/lot-details/401-717/>
<https://www.ponteonline.com/it/auctions/lot-details/401-845/>
- Kunsthau Lempertz, Alte Kunst – Gemälde, Zeichnungen, Skulpturen*, 23. november 1996, lot 01019:
<http://www.artnet.com/artists/johannes-cordua/vanitas-stilleben-mit-totenkopf-schmuck-und-dem-pwOWUEvJwKL7CqnxER2JDA2>
- Kunsthistorisches Museum, Wien, Online Sammlung*:
https://www.khm.at/objektdb/?query=all_persons%3AJan%20van%20Huysum
<http://www.odonwagnergalerie.com/international-traditional-art/marie-auersperg-attems#1>

Odmaknjena večina. Spletna razstava umetnin iz depojev Narodne galerije:

<https://www.ng-slo.si/en/exhibitions-and-projects/exhibition-or-project/recluse-majority?id=4838>

Von den und für die Nachkommen Johanna und Wilhelm Mittag Lenkheym:

<https://www.dynastiemautnermarkhof.com/res/uploads/2018/06/10-Johanna3.pdf>

S U M M A R Y

Paintings from aristocratic collections in Slovenia on international art market: some new cases

The article discusses the selection of artworks from aristocratic collections in Slovenia which, all except for one, crossed the state borders either during or after the Second World War and only recently resurfaced on international art market. By delivering and analysing the first-ever presentation of five works to professional and broader public, the article supplements on the oeuvres of three painters active in Carniola and provides a closer insight into their provenance and origins in aristocratic residences in Slovenia.

In June 2015, the painting *A Fox in the Poultry Yard*, dated 1713 and signed by the Flemish painter Peter Auwerx († 1715), who worked in Carniola since 1703, was sold by Dorotheum auction house in Vienna. Apart from being produced by a Carniolan provincial painter, its significance for Slovenian art history is also attested by the fact that until then his only indisputably known painting was that of St. Ursula (1711) at the Ursuline monastery in Ljubljana. Research on the art heritage of the Counts of Cobenzl reveals that before the Second World War the painting formed part of their collection in the mansion Lože pri Vipavi, set up by Ludwig Gundekar, Count of Cobenzl (1678–1764) and signifi-

cantly expanded after his death by his nephew Guido, Count of Cobenzl (1716–1797).

The contribution sheds new light on the known segment of the oeuvre by Maria Countess Auersperg Attems. Three of her still lifes, which were auctioned off in 2014 and 2015 in London and Toronto, respectively, can be identified with the canvases that France Stele listed in the inventory of Križ castle near Komenda in 1927. Removed from the building on the eve or during the Second World War, part of the collection of paintings survived the fire set in the castle in November 1943. On moving abroad, the heirs of the mansion's deceased owner Irene, Baroness of Apfaltrer, Maria, Alfred and Rudolf, Barons Puthon took the paintings with them.

In 2020, the hitherto unknown portrait of the nearly two-years-old Nicolaus Franz, Count of Auersperg (1791–1847), offered for sale at the antiquity store on Lake Garda, was auctioned off in 2020 to a private buyer as an anonymous work. However, based on its stylistic comparison, especially with the portrait of Hanibal Ignaz, Baron of Lazarini, it may be attributed to the Carniolan painter Janez Potočnik (1749–1834). The portrait of the count from Mokrice remained at Mokrice in the years immediately following the end of the First World War. Before being sold, it most probably passed through the heirs of the family, Barons of Gagern, who also owned Šrajbarski turn.

Another painting sold, in this case in Munich and subsequently Vienna, was the *vanitas* still life from the legacy of Irma Wumbrand-Stuppach von Georgevitz from the Ormož mansion. Following her death in 1970, the artwork, still on display as part of the exhibition "Stari tuji mojstri" in the National Gallery of Slovenia in 1964, was inherited by her daughter Flori, who exported it to Munich. After her death, the painting found its way to an auction as a work of the Flemish painter Johannes de Cordua (ca. 1630–1702).

Most works presented in the article were exported on the initiative of their owners retreating or emigrating just before, during, or after the Second World War. The key factor that led to the subsequent decision to sell them was, apart from the economic status, also the transition between the family generations.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)